

Areal

REVISTA CULTURAL de SADA



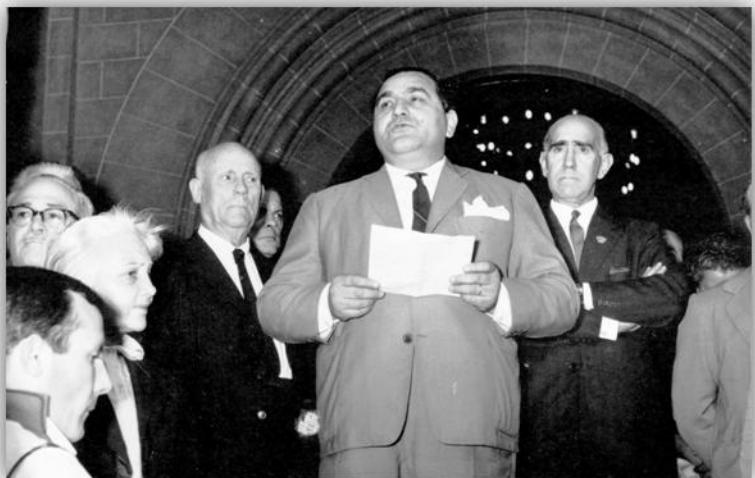
nº 9

outubro de 2014

50 aniversario da morte de R. Suárez Picallo



A. C. IRMÁNS
SUÁREZ
PICALLO



Enterro de Ramón Suárez Picallo (1964). Conducción dos restos ata o cemiterio da Chacarita e intervención de Valentín Fernández, con Alonso Ríos ao fondo. Fotografías cedidas por L. Pérez Leira



AREAL

Asociación Cultural
Irmáns Suárez Picallo

REVISTA CULTURAL DE SADA

14 de outubro de 2014
nº 9 - Sada

SUMARIO

Ramón Suárez Picallo

- Ramón Suárez Picallo en 1954-56 2
Xosé Neira Vilas

- Ramón Suárez Picallo como orador:
como orador extraordinario. (Unhas cantas notas) 3
Xesús Alonso Montero

- Ramón e Eduardo, irmandade trasandina 5
Edmundo Moure Rojas

- Unha visita de Suárez Picallo á Sada de 1926 8
Manuel Pérez Lorenzo

- O patexo e a integridade de Suárez Picallo 12
Xesús Torres Regueiro

- Ramón Suárez Picallo e a relixión 15
Victorino Pérez Prieto

- Suárez Picallo no 1º Congreso da Emigración Galega 19
Antón Santamarina

- Unha carta de Suárez Picallo a Gregorio Baudot 21
Unha carta de Castelao a Suárez Picallo 23

Opinión e actualidade

- Reflexións logo do referendo escocés 25
Manuel Lugrís Rodríguez

Estudos locais

- Vida mariñeira de Sada 28
Mª do Carme Ríos Panisse

- Os apelidos de Sada - III. Apelidos topónimos 31
José-Mª Monterroso Devesa

- A man que nos alimenta: as praderías mariñas 34
SGHN - Delegación de As Mariñas

Creación

- O tranvía 36
Quijote

- Mobilidade exterior 39
Vanesa Santiago Vázquez

Tes, prezado lector, nas túas mans o número 9 de *Areal*, dedicado de xeito especial a lembrar o 50 aniversario do pasamento de Ramón Suárez Picallo (Beloi, 1894-Bos Aires, 1964). Despois de 44 anos soterrado na Chacarita, temos desde o 14 de outubro de 2008 as súas cinzas no Fiunchedo, feito que motivou o nacemento da nosa Asociación, hai xa seis anos, e, xa que logo, a aparición da presente revista en 2010.

Nestes tempos de crise, non corren momentos fáceis para a cultura e menos para nosa lingua, pois é case unha utopía manter unha publicación en galego. Comezamos esta ilusionante aventura semestral multidisciplinar coa sa intención de aprender o que descoñecemos e gozar, mellorar e conservar no posible o que temos para legalo aos que nos sucedan.

De ben nacidos é ser agradecidos. *Areal* é froito de moitas colaboracións e aportacións. Nesta lista de agradecementos, ti, lector, ocupas un lugar preferente, pois fas posible, coa túa demanda, que esta publicación teña vida. De feito, dos primeiros números fixemos unhas tiradas de 600 exemplares; dos dous últimos 700 e agora neste chegamos aos 800.

Dúas veces ao ano cumplimos co compromiso de saír de balde á rúa, grazas á xenerosa colaboración de empresarios sadenses e da comarca así como do Concello de Sada. Non podemos esquecer aos que enchen de amplio e variado contido *Areal* ofrecéndonos as súas investigacións e traballos dun xeito altruista. E temos que salientar o incondicional apoio dos 70 socios que, coas súas cotas, están aí para axudar a sufragar os custos doutras publicacións e actividades que de xeito gratuíto promovemos.

- Documentos 40
Memoria de actividades 46
Marisa Naveiro López

Coordinación e maquetación

M. Pérez Lorenzo · A. C. Irmáns Suárez Picallo

Contacto comisionsuarezpicallo@gmail.com

Fotografía de portada

Suárez Picallo nunha conferencia (1964). Cedida por R. Tenreiro

www.blogoteca.com/acsuarezpicallo

Impresión

Lugami, Artes Gráficas · Betanzos

D.L. C 3217-2010 ISSN 2254-8688

Deseño dos caracteres do título

Calros R. Silvar

Tirada 800 exemplares

RAMÓN SUÁREZ PICALLO EN 1954-56

Xosé Neira Vilas

Eu vivía en Buenos Aires. Era secretario das Mocedades Galeguistas. Convidamos a Suárez Picallo en 1954, para celebrar un aniversario máis do plebiscito de Autonomía de 1936. Pronunciou un extraordinario discurso no Teatro Argentino. Era un gran orador. Un dos mellores oradores galegos de todos os tempos. Escribiu unha “Soflama” para a nosa asociación, texto que publicamos no periódico *Adiante*. Tivemos varios encontros con el. Sabía das nosas actividades e ata nos “reprendeu” amablemente criticando a nosa radicalidade nacionalista, os nosos actos, os nosos pronunciamentos. Na derradeira, sorrindo, dixo: “Pero, tamén, se ós vinte anos non está un máis alá das cousas, ¿cando o vai estar?” ou sexa que aprobaba o noso fervor xuvenil, o noso comportamento ante a causa galega.

Voltou a Chile, onde traballaba como redactor do diario *El Mercurio*. Cruzou os Andes de novo e en 1956 voltou para quedarse definitivamente en Buenos Aires. Esta vez foi para tomar parte no Primeiro Congreso da Emigración. A súa participación foi moi importante. Ademais de tomar parte nos debates, falou nun homenaxe a Bernardino Rivadavia e nas homenaxes a Castelao e a Rosalía. Na de Castelao, no cemiterio da Chacarita, leu o poema de Paz Andrade “Cando ti volvas polo mar”. Interveu no Acto Académico da Facultade de Filosofía e Letras

da Universidade cunha conferencia titulada: “O idioma galego no fogar, na canción e no traballo”. Foi el quen a nome de nós todos, na Casa de Goberno, lle expuxo ó presidente arxentino Pedro Aramburo, o contido e o propósito do noso congreso. Xa non voltou a Chile. Ficou de por vida na capital arxentina. Era membro do Consello de Galiza, escribía algo e ditaba conferencias. Nos seus últimos anos atendeu a Cátedra de Cultura Galega que patrocinaba o Centro Lucense e dirixiu o periódico *Lugo*. Estaba triste. Era un home vencido pola vida. Por iso non escribiu o libro que lle encargamos sobre “Castelao político”. Escribiu dous ou tres folios que logo me entregou e nada máis.

Son inesquecibles as súas palabras no Centro Ourenseño cando en 1959 despedimos a Ramón Otero Pedrayo que fora a Buenos Aires invitado polo Centro Galego. O gran orador de Sada falou a nome de todos os emigrantes con palabra rexa e emocionada ó mesmo tempo. era un home singular. Un galego que debemos ter sempre presente. As novas xeracións case non saben del. É moi importante que os sadenses e todos os galegos o recorden, que evoquen a súa memoria, que o teñan presente. Foi unha figura galega importantísima no devir do noso país no século XX; na exaltación da nosa lingua e da nosa identidade nacional.

Suárez Picallo, Alonso Ríos e Fernández del Riego con mozos galeguistas en Buenos Aires. Entre eles, no centro, Xosé Neira Vilas. Fotografía cedida por Lois Pérez Leira.



RAMÓN SUÁREZ PICALLO COMO ORADOR:

COMO ORADOR EXTRAORDINARIO

(UNHAS CANTAS NOTAS)

Xesús Alonso Montero

Non é a primeira vez que falo das virtudes oratorias de quen, moi novo áinda, deslumbraba, a tirios e troianos, desde unha tribuna. Antes dos trinta anos a súa sona de orador, nos ámbitos esquerdistas de Buenos Aires, era moi grande, case proverbial. Por iso os comunistas e os sindicalistas radicais lle encomendaron a misión –e o privilexio– de pronunciar a oración fúnebre en honra de Lenin, que morrera o 21 de xaneiro de 1924. Por certo, nun momento do discurso, cando a multitud aplaudía, fervorosa, un parágrafo vibrante, o orador, suoroso, limpou o rostro, instante no que os oíntes escacharon nunha inmensa gargallada. Suárez Picallo, que xa era un pouco desleixado no vestir, sacara do peto non un pano senón un par de calcetíns, o que repetiu varias veces na súa alocución, coa pertinente resposta por parte do público. Aínda así, algunas das secuencias eran tan conmovedoras que aquela multitude non lle regateou aplausos a aquel orador tan despistado. A anécdota, tal como a contou no seu día o escritor Ricardo Palmás, recóllea Lois Pérez Leira, biógrafo do noso ilustre orador¹.

Ricardo Carballo Calero, que o tratou e coñeceu ben, dixo de Suárez Picallo: “Era orador

nato, dotado dunha poderosa garganta”². Así o percibiron os camaradas seus que asistiron o 6 de decembro de 1931 á clausura, en Pontevedra, da Fundación do Partido Galeguista, acto no que as súas palabras impresionaron, incluso aquelas nas que fixo referencia ás “súas conviccións marxistas, compatíbeis coas reivindicacións autonomistas” (*El Pueblo Gallego*, 8 de decembro de 1931)³.

Xa no Congreso dos Deputados (1931-1933), o seu castelán parlamentario, que admiraba a moitos, suscitou unha gabanza excepcional, a do filósofo e brillantísimo escritor José Ortega y Gasset, que, a primeira vez que o oíu, dándolle co cóbado ó seu compañoiro de escano, preguntoulle: “Quién es esta voz pegada a un hombre”. No Congreso houbo un parlamentario, non menos ilustre, que foi crítico cun recurso oratorio do noso deputado. De don Miguel de Unamuno é esta observación:

Es intolerable este Picallo; se queda ahí en el salón empleando una vez tras otra la palabra “rus”, como si no existiese la verdadera palabra castellana. Yo no transijo con estos atentados a nuestro idioma.⁴



(Coa páxina seguinte) Suárez Picallo falando na cátedra de cultura galega do Centro Lucense.
Fotografías cedidas por R. Tenreiro Suárez.



En efecto, Suárez Picallo sabía, como outros oradores, que a utilización de voces “nobres” (un latinismo, neste caso) era un recurso eficaz en certas ocasiós. Sorprende en Unamuno, profesor de Filoloxía Clásica, a xenreira que lle producía este vocábulo latino, que todos, por outra parte, entendían cando do campo, do mundo rural, se falaba.

Suárez Picallo, como todos os grandes comunicadores, botaba man de recursos moi distintos sempre cun gran sentido literario da peza parlamentaria. Nunha interpelación do 12 de xaneiro de 1932, referíndose á situación das xentes humildes de Galicia, profire estas palabras:

[...] falta de América el giro habitual, que viene a enjugar el humilde presupuesto familiar; falta la pequeña letra de cambio, que es siempre un poema de esfuerzo y un poema de ternura [...]⁵

En data próxima, sorprendía ó Congreso con esta formulación:

En esta hora de renovaciones, los utópicos y los líricos hacen de precursores.⁶

Ou estoutra:

[...] si hay una grande escuela de libertad, si hay una escuela de altos, generosos y grandes ideales, es el mar, que presenta ante nuestros ojos horizontes infinitos [...]⁷

Tratando do “rus” galego, Suárez Picallo, que milita nun partido non marxista, ten a pericia oratoria axeitada para facer ver, a propios

e alleos, que Carlos Marx, dalgún xeito, está presente na súa concepción das cousas:

Decía el señor Díaz Alonso que el maíz no se utiliza como pan... Se come el pan de borona, y todos los días y en todas las casas labriegas de Galicia hay el desayuno típico que se llama “papas de maíz”, que es algo así como la polenta italiana, que Marx señala como la alimentación de los pueblos más desesperados [...]⁸

Eduardo Blanco Amor, que foi fraternal amigo de Suárez Picallo, afirmou, referíndose ós seus discursos, que constituían pezas “de oratoria única”⁹, e Luís Seoane, que trazou unha commoiva nota necrolóxica, caracterizou a súa lingua-xe como a mellor comprendida “por los labriegos, obreros y marineros en los actos que se organizaban en los que participaban las más ilustres personalidades intelectuales de Galicia”¹⁰.

No ano 1990, despois dunha conferencia miña en Buenos Aires, na que falaba dos nosos exiliados, unha señora saudoume e felicitoume, e felicitoume porque me referín a Suárez Picallo, como orador, con palabras moi gabanciosas. Na conversa, esta muller, duns setenta anos, arxentina, comunicoume que coñecera a “don Ramón” no Centro Lucense onde pronunciaba conferencias sobre temas de cultura galega. Tamén me comunicou, con emoción, que cada 14 de outubro (data do pasamento de “don Ramón”) visitaba a súa tumba e lle escribía un soneto. Algúns eran sonetos de amor¹¹.

^{1.} Ramón Suárez Picallo, *o primeiro deputado da emigración*, Vigo, Grupo de Comunicación de Galicia en el Mundo, 2008, p. 17.

^{2.} Reseña de *Discursos parlamentarios (1913-1933)*, Edicións do Castro, 1978 (ed. de Xosé Lois García), en *Grial*, Vigo, núm. 62, 1978, p. 494. Nesta colectánea recóllese as intervencións parlamentarias, na primeira lexislatura da II República, de Castelao, R. Otero Pedrayo, R. Suárez Picallo e A. Villar Ponte).

^{3.} Que reproduce L. Pérez Leira, *op. cit.*, p. 60.

^{4.} Artigo de A. Villar Ponte que reproduce L. Pérez Leira, pp. 58-59.

^{5.} V. *Recopilación de algunos discursos de nuestro diputado Suárez Picallo en el Parlamento Español defendiendo a Galicia*, Buenos Aires, Sociedad Unión Estradense, 1932, p. 27.

^{6.} Op. cit na n. 2, p. 225.

^{7.} Op. cit na n. 2, p. 260.

^{8.} Op. cit na n. 5, p. 10.

^{9.} Texto recolleito por L. Pérez Leira, p. 142.

^{10.} Ib., p. 142.

^{11.} No próximo número publicaremos algúns destes sonetos.

A FEIRA DE ED-MUNDO

RAMÓN E EDUARDO, IRMANDADE TRASANDINA

Edmundo Moure Rojas

En 1948, Ramón Suárez Picallo vivía en Santiago de Chile e traballaba como cronista do xornal *La Hora*, o de maior circulación entón, órgano de prensa do Partido Radical, colectividade democrática, laica e republicana que gobernaba desde 1938. Cabe sinalar que os radicais instituíron en Chile un particular estilo de democracia, onde era posible a convivencia harmónica entre diversas ideoloxías. Este espírito republicano, que Ramón eloxiara en moitos dos seus textos, foi para el un espazo de liberdade intelectual e de opinión que se aviña moi ben co seu propio ser e co seu compromiso coa República española. No entanto, o 1 de xaneiro de 1948, escribe: “*Para quien ama, como a la propia luz de sus ojos, a la tierra en que nació y sobre la cual hizo su espíritu el primer aprendizaje de belleza y de amor, hay una tremenda y dramática palabra que resume todas las desventuras: desterrado*”. É unha dor que non o abandonará xamais, áinda que celebre e agradeza a ampla hospitalidade dunha terra remota, áinda que reciba a visita de queridos compatriotas.

Por aquela época, alén dos Andes, na inmensa e bulliciosa Buenos Aires, o seu paisano Eduardo Blanco Amor exercía o oficio de fino poeta, escritor, conferenciante e aínda preceptor literario de dilectos alumnos, como foron os ir-

máns Alfonso e Enrique Campos Menéndez, fillos dunha das familias máis adiñeiradas de Arxentina, donos e señores de enormes facendas na Patagonia arxentino-chilena, onde os seus devanceiros habían “pacificado e civilizado” aquelas salvaxes comarcas, contribuíndo á eliminación e virtual xenocidio das etnias aborixes.

Pero Eduardo foi un home hábil para moverse con vantaxe en augas turbulentas, e soubo sacar partido pecuniario daqueles contactos providenciais, situación que moitos dos seus colegas e intelectuais, arxentinos e galegos, nunca lle perdoaron. Así pois, aceptou a encomenda, co beneplácito do patriarca dos Campos Menéndez, quen lle expresase logo, como elocuente agradecemento: “*Usted me hizo un gran favor al recoger mi pedido de que aceptara a mis dos hijos como discípulos tuyos. Yo pude apreciar los resultados y ellos también reconocen los beneficios que el contacto con un maestro de verdad, ‘rara avis’, les acarreó*”.

En agosto de 1948 xestouse a viaxe de Eduardo Blanco Amor a Chile, cando o maior dos seus discípulos, Alfonso, casa con Silvia González Markman, filla do Presidente chileno, González Videla. Por parte dos Menéndez, o único invitado será Eduardo. Tiña planeado



Eduardo e Ramón (ambos en pe) nunha directiva da Federación de Sociedades Gallegas. Fotografía cedida por L. Pérez Leira

Suárez Picallo e Blanco
Amor no transcurso da estada do segundo en Chile.
Fotografía cedida por L. Pérez Leira.



estar quince días en Chile, pero a súa estadía alargouse a pouco menos de dous anos, período no cal escribirá medio centenar de crónicas de viaxe sobre este país que o marabillou, cos seus case cinco mil quilómetros de costa e unha intrincada xeografía onde se dan os máis diversos climas, paisaxes, panoramas e topografías. Os textos foron reunidos, en 1951, na forma dun libro, baixo o título de *"Chile a la vista"*, a instancias do seu amigo chileno, soado crítico literario, Hernán Díaz Arrieta, *"Alone"*. Como Eduardo afirmara: *"Llegué, vi y fui vencido por el encanto de Chile"*. Non era para menos, sobre todo si contou como inigualable guía a Ramón Suárez Picallo. Vixou ao longo e ancho do *"país dos volcán"*, fixo clases, proferiu conferencias, foi animador de elegantes faladoiros co más granado da intelectualidade chilena.

E así o declara nunha das súas primeiras crónicas:

...Entre las más fuertes incitaciones de mi viaje a Chile figuraba la de encontrarme con este amigo entrañable, al que no veía desde hace doce años (1936). Somos amigos desde hace treinta (1918). No hubo discrepancias de tipo político, de concepción filosófica o estética, de manera de entender la vida y, como se ve, de entender la muerte, que fuesen capaces de separarnos. Hubo un tiempo en que yo era el gallego mejor vestido de Buenos Aires, y Súarez, el más bohemio y bandullón... A mí me reprochaban mis dandys coetáneos que anduviese con un sujeto incapaz de sostener la raya del pantalón... Pero nada nos separó. Él había sido lavaplatos en los barcos que iban a la Patagonia, y yo, poeta simbolista en

Ourense; yo había dedicado mi adolescencia al estudio de la arqueología románica y de los cancioneros medievales, y él a predicar, en el desierto de las masas obreras de Buenos Aires, iracundias y reivindicaciones...

E algo que nos soa hoxe como un reproche para quen, en aras dun cosmopolitismo falaz e acomodaticio, esqueceron as súas raíces galegas e o imperativo da lingua, dando as costas á cultura milenaria:

Codo a codo, hemos luchado por imponer, en la gran urbe argentina el respeto hacia nuestra raza gallega, basado en el conocimiento de sus valores, y para ello hemos fundado periódicos y revistas, hemos hecho viajes, hemos derrocado juntas directivas y cosechamos abundantes anginas y ronqueras...

No libro de EBA, *"Chile a la vista"*, editado no ano 2003 por Editorial Galaxia, a crónica 24 está dedicada a Ramón Suárez Picallo. Escribe Blanco Amor:

Entre mis anticipadas nostalgias de Chile -hay una nostalgia del futuro del mismo modo, como señalaba Spengler, que hay un profetismo del pasado- figuraba la de encontrarme con Ramón Suárez Picallo. Para las gentes que le conocen superficialmente, Suárez es solo un bohemio; una especie de Francois Villon en prosa y traducido al más insobornable gallego. Le faltaba consolidar su fama, como el otro, mediante un testamento literario y ya lo anda haciendo, en peripatético grito, por esas calles, tomado de la inocente manía de que se va a morir en breve plazo, como si no fuese una verdad de la más depurada biología aquélla de que muere el que puede y no el que quiere. De tal modo le ha

cogido esta coquetería letal que, día por medio, me obliga –según un pacto de discurso fúnebre mutuo que tenemos, muy de antaño establecido- a declamar el que pronunciaré sobre sus restos, para agregarle las oportunas correcciones. Ya me ha rechazado nueve... Y lo cierto es que se quedará sin discurso, y no solo por sus exigencias, ya intolerales, sino porque, según es notorio, me moriré antes, porque de los dos soy el que menos pienso en morirme; y, además, porque cuando un gallego de tierra adentro y otro de beiramar pleitean, pierde siempre el ribeiro, aunque al terrícola le cueste la vida. Por otra parte, si las cosas ocurrieraan al revés, en cuanto Suárez viese ocasión de pronunciar un discurso, se levantaría en el acto de la tumba, tal como escribí otra vez que tuve el honor de enterrarlo, hace un cuarto de siglo, bajo el siguiente epitafio:

*Aquí de Suárez tonante
dio fin de la vida el curso;
apúrate caminante
o te cargas un discurso.*

A lo que él contestó con otro fulminante sepelio, echándome esta lápida encima:

*Yace aquí don Eduardo Blanco Amor;
Cualquier poeta enterrado fue mejor.*

Humor galego do bo, que unía a estes dous amigos, para cada quen unha expresión ou faceta particular da “retranca” galega, esa forma elíptica de rirse dun mesmo satirizando aos outros, ánda que sen intencionalidade destrutiva.

En xuño de 1956, Ramón Suárez Picallo cruzará, por última vez, a cordilleira de Los Andes, rumbo a Buenos Aires, para participar no Congreso da Emigración Galega, que terá lugar en xullo dese ano na capital do Plata. Volverá reunirse co seu amigo, Eduardo Blanco Amor. Oito anos máis tarde, en 1964, hai xa medio século, Ramón terá o seu pasamento na “quinta provincia”... Contra aqueles prognósticos que barallaran xuntos en 1948, en Santiago de Chile, Eduardo sobreviviralle quince anos. Tamén os epitafios que ambos se dedicaron quedarán como simples brincadeiras do inescrutable destino.

O espírito fundacional dos galegos lévalles a crearse un espazo singular, en calquera territorio onde lles destinou o seu prurito viaxeiro, levantando algo que sempre levará a impronta do lar remoto, ánda que sexa entre catro paredes, nun modesto cuarto de pensión, como o fixera o propio Ramón. Por outra banda, os galegos son capaces de establecer lazos perdurables entre

confíns, a miles de quilómetros da pequena patria. Isto aprendémolo, mediante escasas palabras ou só por xestos e ademáns, do noso proxenitor, facendo nosa esa actitude de vencellar mundos tan distantes e tan entrañables, en permanente contrapunto de nostalxia e señardade.

Tanto para chilenos como para arxentinos, os habitantes do outro lado da cordilleira denomináñanse “transandinos”, e houbo un tempo non tan afastado en que cruzar a mole de Ándelos constituía arriscada proeza. Hoxe, os avións van e veñen, como virtuais autobuses alados. Polo meu pai coñecín a Eduardo Blanco Amor, cando, a fins de 1951 -tiña eu dez anos- puxo nas miñas mans o primeiro exemplar de *Chile a la vista*, que levaba unha dedicatoria na páxina de créditos: “*Para Cándido Moure, paisano y amigo, con el aprecio de Eduardo Blanco Amor*”. Aínda non estaba eu en condicións de lelo, pero catro ou cinco anos máis tarde xa puiden comentar, cos meus pais, de primeira man, aquelas crónicas apaixonantes.

Pouco despois souben da existencia de Ramón, cuxos artigos de prensa do xornal *La Hora* o meu pai recortaba, gardándoos nun cartafol, clasificados por temas. Non sabía entón que, corenta e catro anos máis tarde, ía emprender eu o rescate do milleiro de crónicas publicadas en Chile polo noso querido sadense, espalladas en rexistros da hemeroteca da Biblioteca Nacional. E así naceu o libro “*La Feira del Mundo*”, editada polo Consello dá Cultura Galega, en 2008, que contén tres centenares de crónicas seleccionadas entre o calidoscopio vivo daquel milleiro escrito polo incansable cronista, obra que presentamos na Casa da Cultura de Sada, en maio de 2008.

Hai outras instancias de vinculación e irmandade sen fronteiras. Está pendente escribir a Memoria da Emigración Galega en Iberoamérica. Unha tarefa xigantesca que poñeremos xa en mans dos nosos descendentes, a quen traspassamos o imperativo dunha heranza viva e luminosa. Ramón e Eduardo constitúen dous fitos fundamentais do século XX e entregarámos a súa forza transcendente para facela posible.

Podo dicir, sen ánimo pretensioso, que Ramón levoume a coñecer Sada, en cuxa comarca habitan entrañables amigo d’alén mar, cos cales permanezo en sintonía, coma se o espazo xeográfico non fose máis que unha ilusión, ligado polos lazos da cultura e as voces do incomparable afecto galego.

UNHA VISITA DE SUÁREZ PICALLO Á SADA DE 1926

Manuel Pérez Lorenzo

No Buenos Aires de 1926, Ramón Suárez Picallo era xa unha figura relevante. Logo dunha década de actividade política e sindical na que destacara pola súa extraordinaria capacidade oratoria¹, tñíase, nos últimos anos, integrado plenamente na colectividade galega, coadxuvando á formulación e ao desenvolvemento do movemento nacionalismo. Non é de estrañar, dado ese papel protagonista no socialismo e no movemento obreiro porteño, que recibise o encargo de representar á Federación Obrera Marítima nas Conferencias da Organización Internacional de Traballadores, en Xenebra, formando parte da delegación arxentina.

Con tal motivo, e logo de 14 anos emigrado, entre maio e setembro visitará Europa e poderá, en agosto, retornar á súa Sada natal. Naquel entón, Suárez Picallo, mar Atlántico de por medio, comezaba a ser ben coñecido entre os seus veciños. Éxitos persoais seus, como a estrea do drama *Marola* uns meses antes, tiveran xa resonancia na vila, e o seu nome e a súa imaxe figuraban nas páxinas da revista local *Mariñana*:

Orgullosa puede estar la villa de Sada de contar entre sus hijos a un hombre de tanta valía; orgullosos pueden estar aquellos benditos padres que una mañana triste y para ellos desapacible, lanzaron al mundo a aquel pedazo de sus entrañas que tan alto pone no tan solo el honor de aquel pueblo donde meció su cuna, sino que disputó y obtuvo un puesto entre los intelectuales de Galicia.²

Por outra parte, estaba Suárez Picallo profundamente ligado a Sada a través de Unidos de Sada, a entidade que agrupaba aos emigrados da localidade en Buenos Aires.

A visita do veciño que partira a América e colleitara triunfos significativos sería agardada con gran expectación. Contribuirá a crear ese clima de xúbilo o xornalista local Manuel L. Freire-Calvelo, que mantiña con Suárez Picallo relación epistolar. Nas súas notas de prensa dará conta dos pormenores da viaxe e manifestará a súa admiración por Ramón:

Ramón Suárez Picallo ocupa un alto puesto de confianza entre el proletariado argentino, y ha sido candidato a diputado nacional por la voluntad del obrerismo de aquel país. Además, comparte sus actividades políticas, con las arduas e ingratas del periodismo. La revista "Céltiga" y los periódicos "El Despertar Gallego", "La Argentina", "La Prensa" y otros, se honran publicando artículos de Suárez Picallo, rebosantes de amor a Galicia.

Por todo esto Suárez Picallo debe ser objeto de un homenaje de simpatía y afecto por parte de sus paisanos, tanto más cuanto que a sus innumerables méritos personales, une su condición de sadense, hijo de un modesto labriego de las dulces Mariñas.³

REENCONTROS E NOVAS IMPRESIÓNNS

A xeira de Suárez Picallo por Europa iniciábase o 20 de maio en Lisboa, cidade na que desembarcaba o vapor Massilia. Logo de visitar a capital portuguesa e de ofrendar un ramo de rosas á tumba de Guerra Junqueiro, dirixirase a Xenebra. Nos dous meses seguintes, aproveitará para percorrer algúns puntos de Suíza, Francia (Chamonix...) ou Italia (Florencia, Roma...)⁴.

Conforme avanza a viaxe, irá fixando as súas impresións sobre as follas dun diario que, posteriormente, publicará en forma de artigos na revista *Céltiga*, que el mesmo dirixía con Eduardo Blanco Amor e Eliseo Pulpeiro. Porén, as páxinas máis emotivas serán as que lle dedique ao reencontro coa súa vila natal e coa familia que o vira partir nun xa afastado 1912.

O lugar máis querido, o que fará espertar nel as lembranzas máis fondas, será a habitación da nai na casa de Beloi. Toda unha oración dedicada a aquela estancia:

Eiquí está, santo patrón de este altar, o veillo Santo Cristo de pau de cerdeira, mantendo sempre, pese aos seus anos, aquel xesto de piedade amargurada. Diante del eu recei as permeiras oraciós; por meu pai emigrante, por meus avós mortos [...].



Imaxes de Suárez Picallo na súa estadía en Sada: no xantar de homenaxe que se lle tributou o domingo 8 de agosto -marcado coa "x"- (*Eco de Galicia*, 03/1927) e na súa casa de Beloi, chamando aos bois e subido no palleiro na compañía do seu pai e irmáns. (*Céltiga*, 10/10/1926).

Cantas veces ouviches, ou vello Santo Cristo!, meu nome envolto na pregaria materna pidíndole a miña volta! Por eso, bendizoada imaxe do Rabí Mártire, eu axiñllome diante de ti, é ofréndolle, por mellor oración, esta bágoa emocionada que roda mainiñamente pola miña meixela.

A nobre hucha de nogueira, que garda manteos de voda e panos bautismales, arumados de espriego recendente e lembranzas de doces amores e de festas enxebres.

Alí o chineiro onde miña nai gardaba as larpeiradas, que eu cubizaba, premio das boas auciós: O mel doirado, as froitas fraganciosas. Ti sabes, pícaro armastoste, de moitas falcatruadas e mais de algúns pecados contra o sete mandamento do Decálogo. Agora non estás mais fechado. ¡Non hai nenos na casa...!

I a mesa petrucial sobor da que se esquirbiron centos de misivas, ateigadas de anguria e de agarimo. Arelado mensaxe dos seres benamados! Mesa bendizoada antes de cada xantar e de cada cea pola man de meu avó. Eu bícone, Ara sagratísima deste altar!

E ti, vello reloxo que segues marcando o decurso de vidas ben queridas, de ausencias doloridas, non acababres esperas. Cómo añorei o tic-tac do teu péndulo, i o tanguir sonoro das túas campanadas!

E este noble leito, que foi nupcial, de nacemento e de agonía, de sonos ledizosos e de sonos tristes. Na mornedade emocional das túas roupas de liño caseiro eu quero reposar miña cabeza frébacente, cuáseque louca [...].

Pola fenestra aberta entra unha brisa mariñeira, subtil e perfumada. Os paxaros voan cara aos seus niños, seus fogares abalados polo vento. Na lonxanía o Sol vai deitarse no mar, seu leito de azul eterno. I eu ollo o vieiro por onde aquela crúa mañán de marzal botei a andar rumbo ás terras da emigración. Ao ollar aquel carreiro, volto os ollos que tropezan cos de miña nai. E musito con vós tremente:

"Miña casiña...!"

Meu lar...!"

No meu fogar, MCMXXVI⁵

Eses días Ramón revive vellos hábitos e sensacións. Axuda a pais e irmáns nas tarefas agrarias e retrátase chamando aos bois ou facendo o palleiro. Esta euforia de poder percorrer de novo as paraxes da infancia acrecentarase cando descubra que o movemento político e cultural que el está a impulsar en América –a reivindicación da

identidade diferencial de Galicia, baixo o signo do nacionalismo— conta en Sada co apoio dun grupo de mozos encabezados por Freire-Calvelo e entre os que se atopa o seu irmán Xohán Antón:

Unha das cousas que máis me encheu de ledicia o meu espírito ao chegar á miña vila natal, a Sada dos meus amores, foi saber que nela había unha xuntanza nazionalista de rapaces cuásique todos menores de 20 anos. E áinda mais, cando soupen que un irmán meu, que tiña dous anos cando deixei o fogar paterno, formaba parte dela. Quixen visitala. Nas roíñas dun vello muíño, á sombra do Castelo de Corbeiroa, na veira mesma do mar, ten a súa sede este novo feixe de loitadores da Terra. Meu irmán serviu-me de guía. Petou a porta cunha sinal especial e responderon de dentro:

“Couce”

“Asimán” —dixo o meu guía. (Estas verbas — verbas usadas polos mariñeiros pra ourentar o goberno das nosas minuetas— non ouvidas por mim facía moitos anos, estremecéronme). “Terra a Nosa”, insistiu o de dentro. “Terra”, respondeu de novo. Abriuse a porta.

Unha lus de carburo alumeara un salonciño donde había unha mesa con libros, xornaes e revistas galegas —entre elas Céltiga— e na parede, como nun altar a bandeira galega, ca fouce, co remo atravesado e coa estrela. Debajo esta lenda: “Mareiras”. Xuntaza Nacionalista dos rapaces mariñeiro de Sada. Cando souperon quen eu era, puxérонse de pe e relixiosamente, cantaron o Hino Galego. As súas facianas, áinda non poboadas polo bozo, más xa tostadas polo vento e polos salseiros, na dura brega de arrincarlle a o mar o bocado de pan, conquerían coa canción da Patria, tal xeito de tenrura que me dou gana de os bicar [...]. Eu, pola miña parte, confeso que non trocaría o máis apoteósico homaxe, por este sinxelo, emocionante, que me tributaron os rapaces mariñeiro do meu pobo natal [...].

Polo de agora soio saen a rúa os días de festa coa gaita, as tradicionaes conchas de vieira, e o pandeiro, cantan unha boa colección de cantigas mariñeiras, algunhas axeitadas ás aspiracións galeguistas [...].

Polas noites, len, estudan, din poesías e pensar crear un cadro que represente teatro galego, especialmente o de Lugrís Freire, que ten como esceario a vila de Sada, seu pobo natal.⁶



Suárez Picallo ao regreso da viaxe, durante a súa charla que titulou “Impresiones de un viaje por la tierra gallega”.

UNHA HOMENAXE E UNHA CHARLA

Logo dos reencontros familiares, chegarían tamén para Suárez Picallo os recoñecementos públicos. O día 8 de agosto era obxecto dunha homenaxe en forma de banquete servido polo Hotel La Española nun salón de baile da Avenida Barrié de la Maza. Eran os organizadores o propio Freire-Calvelo e José López Vila:

A la una se congregaron en el comedor del citado salón más de cuarenta comensales, entre los que se hallaban numerosos forasteros de la colonia veraniega, reinando durante el ágape la mayor cordialidad.

Ofreció el homenaje el señor Freire-Calvelo en frases cariñosísimas, ensalzando la labor desarrollada por el señor Suárez Picallo en los diferentes sectores sociales.

A continuación hicieron uso de la palabra el ex alcalde de Sada don Ángel López Vidal, el señor Pérez, el joven periodista y farmacéutico don Francisco López Vázquez y don Alfredo Viola, delegado obrero argentino en la Sociedad de Naciones, siendo muy aplaudidos.

Al levantarse el señor Suárez fue acogido con una estruendosa ovación. Visiblemente emocionado,

nado agradeció el hermoso acto que en su honor realizaba su pueblo natal, prometiendo seguir luchando por el buen nombre de Galicia en Hispanoamérica y diciendo que no se cree merecedor de las muchas demostraciones de afecto de que desde su llegada está siendo objeto. Después recitó algunas poesías de Cabanillas, Noriega Varela y otros poetas gallegos.

A la terminación y acompañado por la mayoría de los concurrentes, se trasladó a La Coruña en donde asistieron todos al festival gallego celebrado en la plaza de Toros.

Fue en suma una fiesta muy simpática y una demostración de íntima y fraternal amistad hacia el señor Suárez.⁷

Semanas despois, o coro coruñés Cántigas da Terra desprazarase a Sada para ofrecer un festival artístico. Aproveitarán para xantar na Terraza e homenaxear a varios escritores e xornalistas, entre eles Suárez Picallo:

Ya en Sada, donde esperaban a los excursionistas el alcalde de la Coruña señor Casás, el de Sada señor López Hernández, el publicista señor Suárez Picallo y muchísimos vecinos de la simpática villa, pasaron todos al salón alto de “La Terraza”, donde en una larga mesa se sirvió el almuerzo con que fueron obsequiados los invitados, los cuales se sentaron entre las muchachas y los muchachos del coro.

[...] por último el señor Suárez Picallo se sumó al acto en nombre de los gallegos emigrados en América, enalteció la labor que “Cántigas” realiza y dijo que la mayor y más grata impresión de su vida se la proporcionó este coro cuando al cabo de quince años de emigración regresó a la tierra amada y lo oyó cantar; hasta el punto de haber vertido lágrimas que no le arrancaron ni el hambre, ni la prisión ni otros sinsabores experimentados en la Argentina.⁸

Por último, antes de tomar o barco de retorno a América, pronunciará Ramón unha charla no salón de festas do casino-café “Español” de Sada:

Fue presentado por el culto periodista y escollar D. Manuel L. Freire Calvelo, que habló en gallego dedicando elogios al señor Suárez Picallo, de quien dijo que personifica la estudiosa juventud sadense, audaz y desbordante, de nobles inquietudes.

Siguió diciendo que Ramón Suárez Picallo está plétórico de sanos optimismos y que es un joven de percepción rápida, de palabra fácil y voz tan suave que casi trasluce diafanidad del alma [...], que puede enorgullecerse de vivientes recordatorios de sus primeras andanzas en pro de la conquista del “derecho y la razón” para el proletariado argentino y en general para todos los obreros hispánicos de Sudamérica.

Fue muy aplaudido.

Luego comenzó el señor Suárez Picallo su disertación, cuyos principales párrafos fueron entusiasticamente aplaudidos por el enorme público que acudió a oírle, entre el que figuraban muchas damas.

Con palabra fácil, elocuente, desarrolló admirablemente el señor Suárez Picallo el tema “La mujer gallega” por espacio de hora y cuarto.

Hizo el historial de aquella desde la fundación de la ciudad de Betanzos (la más antigua de Galicia), por Brigo, hijo de Jafet y nieto de Noé, que poblaron a Bergondo y otros pueblecitos de nuestras paradisíacas Mariñas; mencionando el tristísimo éxodo “das santas nais dos nosos pobriños” emigrantes, carne de cañón en las más rudas faenas materiales de la vida, hasta heroínas, como María Pita y las de Sálvora, las intelectuales como Concepción Arenal, Rosalía de Castro y doña Emilia Pardo Bazán; hablando a continuación de las vicisitudes que las mujeres de esta tierra sufren en América, aconsejando que se mire por la instrucción de nuestras hermanas de raza, pues precisamente nuestros emigrantes son los que más aprecian esta falta de instrucción y mundología en la mujer gallega que marcha a aquellos países.

Al terminar su labor, de la que estas líneas no son ni un mal reflejo de lo dicho por el señor Suárez Picallo, oyó éste una estruendosa ovación.⁹

Entre ovacións e homenaxes, Ramón Suárez Picallo tomaba o camiño de volta ao seu destino na emigración. Levaría consigo experiencias e recordos que afianzarían o seu ideal, e que transmitiría aos compañeiros emigrantes nunha conferencia baixo o título “Impresiones de un viaje por la tierra gallega”¹⁰. Apenas cinco anos despois reatoparíase con Sada, xa instalado no seu fogar de Beloi, iniciando o seu periplo como Deputado a Cortes.

¹ Sobre esta primeira etapa na biografía de Suárez Picallo, vid. a ampla e documentada introducción de Hernán Díaz ao volume Suárez Picallo, R.: *Años de formación política. Selección de textos (1916-1931)*, Editorial Alborada, Buenos Aires, 2008.

² Ventosinos, M.: “La virtud de la nada”, *Mariñana*, nº 21, Sada, 01/11/1925.

³ *El Pueblo Gallego*, 04/06/1926.

⁴ Sobre o resto da viaxe vid. Pérez Leira, L.: *Ramón Suárez Picallo. O primeiro deputado da emigración*, Galicia en el Mundo, Vigo, 2008.

⁵ “No carto de miña nai”, *Céltiga*, 10/12/1926.

⁶ “Os novos. Manoel L. Freire-Calvelo”, *Céltiga*, 25/11/1926.

⁷ *El Orzán*, 12/08/1926.

⁸ *El Orzán*, 24/08/1926.

⁹ *El Orzán*, 26/08/1926.

¹⁰ *El Despertar Gallego*, 07/11/1926.

O PATEXO E A INTEGRIDADE DE SUÁREZ PICALLO

Xesús Torres Regueiro

Revisando a colección de *El Heraldo de Madrid* nos anos da República, viñemos en dar cun artigo sobre Sada e sobre o patexo que nos chamou a atención. Máis nos habería de chamar, cando ao lelo con calma, descubrimos con sorpresa que o artigo facía referencia a Suárez Picallo, naquel momento deputado cesante dende as eleccións xerais de 1933 que deran a vitoria ás dereitas.

Estaba a República en pleno bienio negro, cunha política revisionista e anuladora dos logros acadados nas Cortes constituyentes e os gobernos de 1931-1933, e paralizadora do proceso do Estatuto galego. Mesmo a fracasada Revolución de outubro, reducida a Asturias e pouco máis, non fixera outra cousa que xustificar e traer máis represión para as forzas de esquerda e sindicalistas.

O xornalista Criado y Romero era o autor da crónica asinada en Sada e publicada polo xornal madrileño do 24 de setembro de 1935. O seu título «Por tierras gallegas. Suelo y mar de Sada. El “patexo”, fruto del agua que fructifica el surco» resultaría un tema pintoresco para un lector madrileño que, tras unhas poucas liñas ía atoparse de cheo coa defensa do primeiro bienio republicano, e sobre todo, coa louvanza do labor e da integridade ética e cívica dun deputado, fillo daquela terra de Sada e que, naquela altura, carecía de cargos de representación pública.

O feito de ser precisamente o pai de Suárez Picallo, o vello carreteiro que un dos acompañantes do xornalista reconeceu realizando aquel penoso labor de carrexar o patexo no lodazal da baixamar, dálle pé a Criado y Romero para reivindicar a integridade e honradez de Suárez Picallo e, por extensión da República do primeiro bienio, recollendo intelixentemente a conversa que el e os seus acompañantes manteñen arredor de pai e fillo.



A desintegración do patexo frutificaba o suco, mentres que a integridade de políticos como Suárez Picallo frutificaba o cambio republicano que se daría cinco meses despois, recuperando o galeguista sadense a acta de deputado por vontade popular. Mágoa foi o que veu despois.

El Heraldo de Madrid foi un gran diario madrileño da tarde cunha longa traxectoria iniciada en 1890 e cortada violentamente en 1939 co remate da guerra civil e a entrada dos franquistas en Madrid. Logo dunha longa historia na que atravesou diversas posiciones políticas, dende 1927 declarouse abertamente republicano combatendo o governo do xeneral Bérranguer e durante a II República convértese no vespertino de maior tirada e alíñase coas opcións republicanas de esquerda. De feito que xa en outubro de 1934 chegou a ser suspendido polo governo dereitista do “bienio negro” e ao rematar a guerra civil varios dos seus redactores foron encarcerados e condenados a morte, logrando algúns marchar ao exilio, caso de Criado y Romero. As súas instalacións foron incautadas polos “nacionais” para darrle acubillo ao diario *Madrid* (1939-1971), tristemente célebre pola súa dinamitación polo réxime franquista.

O avogado e xornalista Emilio Criado y Romero era natural de Cáceres. Ademais de formar parte da redacción de *El Heraldo de Madrid*, traballaba tamén en Unión Radio Madrid, onde levaba a sección de teatro do informativo “La palabra” creado en 1930. Debeu veranear no mes de agosto de 1935 na Coruña, a xulgar polas catro crónicas que foi publicando no seu xornal: dúas adicadas á cidade da Coruña, unha á romaría aos Caneiros de Betanzos e esta saídase que rescatamos para os lectores de *Areal*.

Despois da guerra civil conseguiu exiliarse a México, onde formou parte como secretario

de redacción da revista *Tiempo*, fundada en 1942 polo mexicano Martín Luis Guzmán (quen fora director do diario madrileño *El Sol* e autor de “La sombra del caudillo” e “Las memorias de Pancho Villa, entre outras) e dirixida polo asturiano Ovidio Gondi, tamén exiliado. A Criado y Romero aludía Sergio Candelas en *El Sol de Zacatecas* o pasado 19 de setembro de

2009: “Emilio Criado y Romero (abogado extremeño y periodista, más apegado a la verdad desnuda que haya tenido la vieja Iberia cuyas cenizas descansan en tierra mexicana)”.

A verdade núa atopouna aquela mañá de verán de 1935 no areal de Sada e así lla transmitiu aos seus leitores.

Páxina anterior:
descoñecida caricatura de

Picallo por Del Arco
publicada en *El Heraldo de Madrid*, 31/07/1933.

Caricatura de Criado y
Romero por Sirio



POR TIERRAS GALLEGAS

Suelo y mar de Sada

El “pataxo”, fruto del agua que fructifica el surco

Cabrilleaba el mar, tranquilo y apacible, a la caricia del sol, y las olas se deshacían suavemente al besar el café terraza de la playa de Sada. Hallábame tomando el aperitivo acom-

sportables algunas veces al turista, hasta que se acostumbra a ellas, constituyen un formidable foco de salud. Porque el pataxo, esparcido por los surcos, al morir y descomprometerse

De la barca varada en la arena los labradores cargan los cangrejillos denominados “patajos” después de comprarlos a los pescadores.
(Foto Francos.)

POR TIERRAS GALLEGAS

Suelo y mar de Sada

El “pataxo”, fruto del agua que fructifica el surco

Cabrilleaba al mar, tranquilo y apacible, a la caricia del sol, y las olas se deshacían suavemente al besar el café terraza de la playa de Sada. Hallábame tomando el aperitivo acom-

pañado de varios amigos y tenía los ojos puestos en un extremo del arenal que se fundía con las aguas verdes. Cuatro o cinco carretas, tiradas por bueyes, se hundían en el

fango casi hasta los cubos de las ruedas. Varadas en lugar muy próximo había dos barcas de pesca. Del grupo de carretas se separó una. Los bueyes, animados por el hombre que los agujoneaba, la trajeron con grandes trabajos al muelle.

—Es el padre de Suárez Picallo— dijo uno de mis amigos.

—¿Quién? —inquirí yo.

—Ese carretero.

Guardé silencio durante un largo rato. Recordé la labor formidablemente republicana de aquel muchacho fogoso, joven, rubio, de escasa estatura y de gran talento que desde su escaño de las Cortes constituyentes defendió las ideas democráticas de la España que resurgió el 14 de abril glorioso, apoyó los proyectos de ley de los primeros Gobiernos del nuevo régimen y levantó su voz, pletórica de amor a Galicia, cuando ésta era pospuesta u olvidada. Suárez Picallo se lo debía todo a sí mismo: el acta de diputado de las Constituyentes, la cultura que poseía...

Habló otro de mis acompañantes mirando al anciano carretero que se alejaba delante de sus bueyes con abundante carga:

—¿No ha podido el rapaz redimirle de estas duras faenas?

—No. No ha podido... ¡Y cómo lo hubiera deseado, con lo que quiere a su viejo!...

—Para que se diga, por monárquicos y seudorrepUBLICANOS, que los políticos del bIENIO hicieron inmoralidades y robaron y “enchufaron” a todos sus amigos. Ahí está el padre de un diputado de las Constituyentes, el padre de un hombre que tenía el paso franco en los despachos de todos los ministros. Podía haberle “enchufado” en un puesto subalterno, descansado, tranquilo, con sueldo vitalicio. Y, sin embargo..., ahí va con su carreta cargada, trabajador incansable, de sol a sol, en rudas labores.

—¿Qué lleva ese anciano ahora en su carreta

—PATEXO para abonar las tierras.

—¿Qué es el “pATEXO”?

— * —

El pATEXO es una especie de cangrejo pequeño, no comestible, que se cría en mar abier-

ta, pero no muy lejos de las costas gallegas. Muchos barcos de pesca vuelven en esta época rebosantes de pATEXO a la playa de Sada. En seguida de todos los campos de la comarca llegan compradores de este animalito y se lo llevan a carretadas. Es, según los labradores, el mejor abono para las tierras por la gran cantidad de potasa que contiene. Quien llega por primera vez a la bella y tranquila población de las Mariñas en estos días, a su paso por el vergel de los campos siente herida su pituitaria por el latigazo de un olor acre, intenso muchas veces, que le hace creer que Sada es un lugar infecto. ¡Y sin embargo...! Estas emanaciones, que se hacen insopportables algunas veces al turista, hasta que se acostumbra a ellas, constituyen un formidable foco de salud. Porque el pATEXO, esparcido por los surcos, al morir y descomponerse da rica potasa a la tierra y llena los pulmones de yodo. El ilustre doctor Goyanes, un enamorado de Sada, de sus campos y de su mar, que visita todos los veranos, se ha ocupado varias veces emanaciones yodadas del pATEXO arrojado como abono por las tierras, elogiendo sus virtudes sánicas, fortalecedoras del organismo humano. Y no sé si por costumbre o por las palabras del médico eminente, el caso es que quien llega a Sada haciendo ascos por el acre olor, a las pocas horas lo encuentra excelente y lo aspira con fuerza, como si se tratara de un raro perfume.

Este año y el pasado no se ha podido pescar mucho pATEXO. Se vende la carreta a unas cuarenta o cincuenta pesetas, según los días, y constituye la salvación de pescadores y carreteros, en la actualidad sin trabajo.

— * —

Cabrialleaba el mar, tranquilo y apacible, a la caricia del sol, y las olas se deshacían suavemente al besar el café terraza de la playa de Sada. Unairecillo sutil, de las tierras de Gandaría, venía a nosotros preñado de yodo, como caricia saludable para nuestro organismo, debilitado por la vorágine de la gran ciudad, y ahora en reposo. Yodo del surco fundido con yodo de las aguas azules. ¡Alegría del mar y del vergel florido de Galicia, que inyecta de fortaleza y optimismos!...

Criado y Romero
Sada, septiembre 1935

RAMÓN SUÁREZ PICALLO E A RELIXIÓN

Victorino Pérez Prieto

Mi reino no es de este mundo'. Lo dijo Jesús, Rabí de Galilea, Hijo de Dios Vivo, Redentor del género humano, cuando los judíos trataron de atribuirle aspiraciones políticas. Lo reafirmó la Iglesia en sus primeros tiempos, cuando el supremo galardón de sus apóstoles y de sus padres, era la corona del martirio. Lo desmintió después, cuando, estrechamente vinculada a los opulentos de las riquezas y del poder, se hizo institución humana con Administradores, Visitadores, Gerentes y Banqueros, como una Sociedad en Comandita, expuesta a todas las humanas debilidades.¹

UN CRISTIÁN CRÍTICO

Ramón Suárez Picallo, galeguista e republicano, foi repetidamente alcumado de ateo e anti-religioso. Pero as verbas que encabezan este artigo, e moitas más dos seus numeroso artigos publicados en xornais, onde fala constantemente con gran agarimo da súa fe no "rabino de Galilea", desmenten tal afirmación, e manifestan que era unha persoa fondamente religiosa. Foi también o caso do noso Castelao, como tiven que

mostrar e demostrar nos meus libros *A xeración Nós. Galeguismo e Relixión*² e *Galegos e cristiáns*³; ambos foron grandes amigos. As afirmacións de ser os dous xente antirreligiosa, é froito tanto de acusacións fascistas por ser eles homes de esquerdas, como dunha opinión infundada por parte dos seus mesmos camaradas; pero molestaban ao mesmo Suárez Picallo e non lle fan en absoluto xustiza a Castelao. Este chegou a escribir en *Sempre en Galiza* unhas verbas nas que se ten reparado pouco: "Ai, cando xurdirá unha relixión que nos dea azos para ascendermos e achegármonos a Deus!"⁴. E Picallo ten escrito expresamente profesar "la sencilla fe de Jesucristo"⁵. Ambos eran cristiáns críticos cunha Igrexa acochambada co poder que saíu vitorioso na Guerra Civil, ou cunha postura morna na Segunda Guerra Mundial, pero tiñan unha experiencia religiosa más autenticamente cristiá que a de parte do seu clero, e arelaban unha Igrexa más comprometida co seu pobo, na liña evanxélica de Xesús de Nazaret, o Cristo.

Castelao fala nos *Albumes de guerra* contra os que: "Queiman, rouban e asesinan no teu nome

Ramón falando na cátedra de cultura galega que rexentaba no Centro Lucense en maio de 1964. Fotografía cedida por Ramón Tenreiro Suárez.



“[o de Deus]”, e fala en *Sempre en Galiza* da Igrexa española como “a menopausia defendida polo histerismo... Os cregos eran prófugos do sacho... agachaban os Evanxelios, bulrábanse das encíclicas e botaban das eirexas ó pobo traballador”⁶. Suárez Picallo facía, a súa vez, contra a postura covarde do Vaticano na Gran Guerra: “La Iglesia Católica y su Cabeza Visible, perdieron, en la lucha que actualmente libra la Humanidad, una de sus mejores oportunidades... Ha protegido a todas las corrientes reaccionarias de Europa, a pretexto de oponerlas al comunismo, como muralla y como dique”, pero recoñecendo que: “es cierto también, que hay miles y millones de católicos y de cristianos, que ven con repugnancia, las concesiones que hace la Iglesia a la barbarie nipona y al furioso anticristianismo de los nazis... Cristo Jesús y sus Apóstoles, no transigieron jamás, con las fuerzas del mal, cuando luchaban con las del bien”⁷.

Non son eu o primeiro en facer tales afirmacións, xa o dixera hai anos o coñecido xesuíta galego P. Seixas:

Non se pode separa-la historia de Galicia da relixión porque sempre foi moi relixiosa: foino cos celtas, foino no mundo romano e co priscilianismo... con Brañas, Lousada Diéguez... Outras persoas de movementos más esquerdistas ou eran profundamente relixiosos ou cando menos eran moi respectuosos coa relixión: Suárez Picallo, Castelao...⁸

E tenmo comentado tamén hai anos o cura galeguista Antonio Rodríguez Fraiz; un pioneiro da Liturxia en galego, que celebrou o 25 de Xullo de 1961 unha Misa en memoria de Castelao, en Buenos Aires, introducindo o galego en tódalas partes da celebración onde non era preceptivo o latín. Así o recollo no meu libro *Galegos e cristiáns*: “Os textos das lecturas daquela histórica Misa, foron traducidos polo deputado galeguista Ramón Suárez Picallo, que representaba a liña más esquerdosa do galeguismo, e era considerado un anticatólico, áinda que non pasaba de ser un xustificado anticlerical”. O mesmo cura contoume: “Suárez Picallo díxome antes da Misa no cemiterio da Chacarita: - Cura, se me deixa tradúzolle as lecturas da Misa do Apóstolo, pois áinda que alá me teñen por herexe, *eu de herexe non teño nada*; pero *dóeme moito a campaña que fixo a Igrexa contra min*”.

Ramón Suárez Picallo gañouse o pan no exilio sobre todo publicando artigos nos xor-

nais (todos aos que se fai aquí referencia son de *La Hora de Santiago de Chile*). Artigos en castelán, como era obrigado, intelixentes, ben informados, con boas reflexións, ademais de ser uns traballo ecuánimes, evidentemente desde a súa perspectiva ideolóxica de home de esquerdas, antifranquista e antifascista. Neles fala repetidamente con agarimo non só de Xesús de Nazaret e das doutrinas comprometidas dos Santos Padres da Igrexa, senón dun papa e algúns bispos e algúns curas que se opuxeron valentemente ao réxime franquista por coutar as liberdades e oprimir ao seu pobo. Manifesta a súa fe cristiá, ao mesmo tempo que critica unha liña antievanxélica de Igrexa, que tamén moitos criticamos abertamente, sobre todo desde os comezos da democracia española.

2. DEFENSOR DE XESÚS DE NAZARET E DE CRISTIÁNS AUTÉNTICOS DESDE OS SANTOS PADRES ATÉ LEÓN XIII E OS CURAS COMPROMETIDOS CO SEU POBO

Para Suárez Picallo, Xesús de Nazaret é o “dulce gran Rabí de Galilea”, “sencillo, humilde y pobre de solemnidad; que amaba a los niños y a los pobres, mientras despreciaba a los que se vestían de seda por fuera, teniendo por dentro el alma envuelta en los sucios harapos de la codicia, la envidia y la soberbia”⁹. Pero “no transigió jamás, con las fuerzas del mal”. “Apóstol, de la fraternidad, de la tolerancia y de la convivencia humanas... quiso redimir al mundo, con su vida y con su sangre”¹⁰. Este Xesús proclamou o Sermón da Montaña, un verdadeiro “texto subversivo... contrario a la propiedad privada adquirida en el origen por el despojo y por la fuerza”.

Sobre as doutrinas sociais dos Santos Padres (s.IV-V), di Suárez Picallo: “Clamaron, contra la injusticia de los débiles, y mandaron combatirla”¹² e predicaron “doctrinas socialistas proletarias”¹³; máis ánda: “S. Jerónimo, S. Juan Crisóstomo o S. Agustín fueron precursores de la Internacional Comunista”¹⁴. Desgraciadamente, logo “la Iglesia se hizo... imperial y burguesa, identificándose, plenamente con las instituciones de la sociedad profana”¹⁵.

Verbo dos papas, o político e xornalista de Sada, ánda que critica a Pío XII e outros, fala de León XIII como “el más cristiano y humano de los pontífices que ocuparon la Silla de Pedro”(); “el buenazo de León XIII, a quien tienen arrumbado y en olvido porque no quiso cubrir su ficha

de ingreso en ningún partido político reaccionario!”¹⁷. Fala do “talento esclarecido y viva emoción cristiana de León XIII, ante el desarrollo de las ideas y de las luchas sociales del s. XIX, que tendieron a recuperar y remozar las viejas doctrinas ‘proletarizantes’ de la Iglesia”¹⁸. Más aínda, “el ‘Papa de los obreros’... declaró solemnemente que el capitalismo obtiene sus ganancias a costa de la explotación de los trabajadores asalariados... además de pauperizarlos físicamente, les impide vivir una vida cristiana”¹⁹.

Tamén hai bispos que contan co aprezo de Suárez Picallo. Coma o bispo de Tucumán: “su actuación en los medios obreros... lo colocó muchas veces frente a la Iglesia fría, pragmática y cancilleresca”²⁰. Ou Monseñor Nollans, en Holanda, de quen loa ter chegado a ser elixido Presidente da X Conferencia Internacional do Traballo, co apoio de socialistas como Largo Caballero²¹. Pero, o bispo a quen máis alude nos seus artigos é Vidal y Barraquer, arcebispo de Tarragona, que se negou a acatar a ditadura franquista:

Tienen sobrados motivos los catalanes, los demócratas españoles y los católicos liberales del mundo para sentir y llorar la muerte del Ilustre Príncipe de la Iglesia, pastor bondadoso, prelado ejemplar, sabio ilustre y esclarecido ciudadano... alzó su voz, recordando los principios y las premisas del Maestro de Judea... hizo valer, en Roma, los derechos inalienables de su pueblo catalán, a veces frente a intereses de Estado y de Dinastía... Y cuando el Episcopado Español cometió el horrible pecado político y religioso de apoyar a quienes lanzaron a España en los trágicos abismos de la guerra civil... Monseñor Vidal negó rotundamente su firma, a la Pastoral colectiva, en la que se proclamaba la beligerancia de la Iglesia en una lucha fratricida entre españoles cristianos.²²

O persoero de Sada ten defendido a moitos curas pola súa honestidade e autenticidade evanxélica. Particularmente aos curas pobres do medio rural, “que desempeñan una función espiritual, moral y cultural entre las capas populares de la población”²³. Pero tamén ao clero vasco - “el más virtuoso y cristiano del mundo,

con su Obispo a la cabeza”-, os curas represaliados na Guerra Civil “que el Vaticano dejó desamparados en la hora de su lucha, y protegió, en cambio, con bendiciones a granel, a los nazis alemanes y a los fascistas italianos, que bombardearon el Santuario de Guernica”; e os católicos republicanos españoles, que defendieron a República: “el Vaticano apoyó la insurrección totalitaria de los curazos zafios que no creen en Dios, y censuró acremente a los creyentes que no consideraban incompatible con las doctrinas de Cristo la existencia de un régimen de Libertad, Democracia y Justicia, emanado de la soberana voluntad del pueblo, que es la voluntad del mismo Dios”²⁴. Particularmente, resulta emocionante a súa defensa dun cura chileno [subliñado meu]: “bondadoso, comprensivo,

con manga muy ancha para los pecadillos de la carne débil y mortal, tenía en cambio, acentos catonianos para otros pecados capitales... Ante su muerte, *quienes nos hemos acordado de él muchas mañanas, con el alma cargada de angustia, de desesperanzas y pecados, y hemos recibido su bendición a modo de supremo consuelo*, sentimos mucho su ausencia y le dedicamos la mejor de las oraciones... para quienes profesamos la sencilla fe de Jesucristo era... un santo sacerdote que administraba los Sacramentos con voz impregnada de amor paternal bendecida con mano temblorosa de emoción”²⁵.

Picallo tamén defendeu ao clero intelectual progresista da Universidad de Lovaina, “un baluarte espiritual y cultural contra la barbarie neo-pagana del Tercer Reich, aún a costa del martirio, levantado sobre las fuerzas imponentes de una cultura prócer, y de una espiritualidad secular, imposible de derribar con la fuerza bruta de las armas... La de Lovaina escribió uno de los más bellos capítulos de la Cultura europea... Hoy, cuando se habla de una Democracia social nueva, capaz de armonizar la solución de los problemas contemporáneos mediante una simbiosis entre socialismo y cristianismo... hay que ir a Lovaina en busca de referencias... *un catolicismo Jesucristiano, abierto a todos los vientos nuevos*, en lo social, en lo político y en lo intelectual”²⁶.



3. DÚAS MANEIRAS DE SER CATÓLICO. TOLERANCIA, ECUMENISMO E INTERRELIXIOSIDADE

En fin, para Ramón Suárez Picallo hai dúas maneiras de ser católico, que quedaron de mani-festo no debate das Cortes da República sobre a cuestión relixiosa e a laicidade do estado (1936): Os católicos que, sen deixar de manifestar a súa fe, son demócratas e republicanos (como algúns nacionalistas vascos, cataláns e mesmo galegos; o caso de Bóveda ou Otero Pedrayo, áinda que non os nomee) e os católicos conservadores que apoíaron o levantamento fascista²⁷.

Para o sadense, o totalitarismo é claramente inimigo da fe cristiá: “La idea del hombre para el Estado que el nacifascismo trató de imponer a sangre y fuego en el mundo, es *antítesis bien clara de la que informa la doctrina cristiana, que concede al hombre responsabilidad y libre albedrío...* Los exemplares sacerdotes vascos... sentían, amaban y servían a Cristo, oponiéndose a los bombardeos de sus pueblos y de sus gentes... Si todos los caminos no conducen a Roma, por todos ellos se puede llegar a Dios y al cumplimiento de sus mandatos espirituales. Esta guerra es una revolución social, política y espiritual; y entre sus consecuencias inmediatas no será la de menor volumen, la aparición de *nuevas maneras para que la criatura pueda entenderse con su Creador*, sin que lo divino dé con lo humano”²⁸.

Pero vemos tamén en Suárez Picallo, polo que vimos católico practicante, unha verdadeira actitude tolerante, reflectida en artigos como “Sentido de la tolerancia”²⁹, contra o fanatismo antirrelaxioso e a prol do “indiscutible derecho del hombre a creer en la Divinidad y el derecho también, a ser indiferente, pero, tolerante frente al misterio de la vida”; máis áinda: “el ateísmo es una forma de fanatismo. Absoluta y totalmente despreciable, significa hacer de la lucha contra las religiones, otra religión. El ateísmo sólo es comparable con el fanatismo católico que hiciera posible la Inquisición. El uno y el otro, son los más grandes enemigos de la Cristiandad”.

Ademais, a súa actitude é ecuménica no aprecio polos cristiáns doutras confesiós, e áinda interrelaxiosa no aprecio polos crentes doutras relixións. Así, artigos defendendo a existencia e o valor de grupos protestantes coma o Exército de salvación: “Es tan admirable, tan cristiana, tan generosa y tan desinteresada la obra del Ejército de Salvación, que no resis-

timos al desejo de echar en su favor nuestro modesto cuarto a espadas. Somos viejos amigos de los soldados del Ejército de Salvación”³⁰. Ou sobre a boa relación cos musulmáns: “En España hay un saludo clásico y hermoso que abre todas las puertas, reducido a unas breves palabras: ‘A la Paz de Dios’... proviene de la salutación ‘As salamaleikum’... a la vez, latino, español y árabe... Es un llamado a la hospitalidad, síntesis eterna de la hombría de bien”³¹.

* * *

Certamente, polo visto nestas páxinas, parece evidente que Ramón Suárez Picallo era un un cristián confeso, un home relixioso, comprometido e progresista, até niveis impresionantes. De profundo respecto no só polo admirado Xesús de Nazaret, senón mesmo pola eucaristía, que chama “uno de los más hermosos y significativos ritos de la Iglesia, prolongado a través de los siglos: El Hombre-Dios, dado a sus criaturas como alimento eterno del espíritu”³². Xusto é reparar nisto e noutras moitas cousas a súa memoria.

¹. R. Suárez Picallo, “Mi reino no es de este mundo”, *La Hora*, Santiago de Chile, 2/08/1942.

². Vigo 1988.

³. Vigo 1994.

⁴. P. 224.

⁵. “Sacerdote”, 16/02/1947.

⁶. P. 196.

⁷. “El papa protesta”, *La Hora*, 10/02/1944.

⁸. No libro *Conversas do P. Seixas con Silvestre G. Xurxo*, Vigo 1985.

⁹. “Primera comunión”, 30/10/1947.

¹⁰. “Semana Santa”, 2/04/1944.

¹¹. “Eso es muy cierto”, 17/07/1943.

¹². “El papa protesta”.

¹³. “El proletariado sacerdotal”, 17/03/1944.

¹⁴. “Eso es muy cierto”.

¹⁵. “El proletariado sacerdotal”.

¹⁶. “Monseñor de Andrea, prelado demócrata”, 7/09/1942.

¹⁷. “Eso es muy cierto”.

¹⁸. “El proletariado sacerdotal”, 17/03/1944.

¹⁹. “De las cosas nuevas”, 16/05/1944.

²⁰. “Monseñor de Andrea, prelado demócrata”.

²¹. “La Universidad de Lovaina, 24/08/1943.

²². “Monseñor Francisco Vidal y Barraquer”, 3/10/1943.

²³. “El proletariado sacerdotal”.

²⁴. “El papa protesta”.

²⁵. “Sacerdote”.

²⁶. “La universidad de Lovaina”, 24/08/1943.

²⁷. “Dos maneras de ser católico”, 1/09/1942.

²⁸. “Fe fascista contra fe católica”, 23/09/1943.

²⁹. 9/09/1943.

³⁰. “Un ejército de paz”, 20/10/1942.

³¹. “A la paz de Dios”, 15/11/1942.

³². “Primera comunión”.

SUÁREZ PICALLO NO 1º CONGRESO DA EMIGRACIÓN GALEGA

Antón Santamarina

O 2 de xaneiro de 1956, en sesión especial, acorda o Consello de Galiza de Buenos Aires darlle vida ao sentir manifestado por Castelao de, no momento propicio, solemnizar o centenario do banquete patriótico levado a cabo nunha carballeira de Conxo (2-III-1856) por estudantes e mais obreiros do rego e do ladrillo; conxunto humano fundamental para o rexurdimento da conciencia política dunha Galiza que non daba espertado do seu son.

A evocación de tal evento tivo lugar en Buenos Aires do 24 ao 31 de Xullo de 1956 no “1º Congreso da emigración



Galega”. A el asiste, convocado, desde o exilio galego en Chile, o “irmán Ramón Suárez Picallo”, quen participa na «Comisión E, punto C, inciso b» co relatorio “*Posición e significado espiritual e cultural do mutualismo galego na emigración*”.

Escoitemos o que del nos di Alberte Vilanova Rodríguez, exiliado en Buenos Aires, na biografía múltiple «*Los Gallegos en la Argentina*, tomo II, páxinas 1354 a 1359», que traduzo e limito a parágrafos ilustrativos da personalidade sobresaínte do noso admirado don...

...RAMÓN SUÁREZ PICALLO

(A voz da emigración galega da Arxentina)

Ningún título nos parece más exacto para configurarmos a estampa de Suárez Picallo. Orador por antonomasia e coñecedor, como poucos, do vivir humilde da emigración galega, e tamén da dramática existencia do labrego e mais do mariñeiro, a constituíren o maior continxente da interminábel diáspora da nosa xente... puña na súa palabra acendida e vehemente como relato vívido, colosalmente realista, os estragos morais e materiais que consumiron o mellor da rapazada nosa, pero tamén sabedor das súas causas, situaba sempre a carón delas os grandes remedios que podían atallar aquela enfermidade social. Por todo iso, doença, coñecemento, maila clara expresión para manifestalo, explican a súa meteórica carreira política, e mesmo universitaria, ao pouco de chegar a Galiza en 1931.

Sorprendido en Madrid pola guerra [in] civil, actuou no corpo xurídico militar republi-

cano. Terminada a contenda, pasou a Francia, de aí a Estados Unidos, Santo Domingo, de novo Estados Unidos para fixar definitivamente a



Dúas imaxes de Suárez Picallo no Congreso da Emigración. Arriba: Ramón lendo o poema de Paz Andrade “Cando ti volvas polo mare”. Fotografías cedidas por Antón Santamarina.

súa residencia en Santiago de Chile onde exerceu o xornalismo durante 16 anos seguidos.

En 1954 vén a Buenos Aires a participar nun gran acto dedicado a conmemorar o aniversario do plebiscito estatuario galego, sendo acollida a presenza del con extraordinario agarimo polos seus vellos amigos e compatriotas. Volto a Chile, retorna a Buenos Aires en 1956 para asistir como delegado ao congreso antes mencionado tomndo parte en varios actos e radícarse definitivamente na Capital arxentina. Intégrase dende a súa fundación no "Consello de Galiza", tomndo parte en infinidade de actos patrióticos.

En 1959 o "Centro Lucense" encárgalle a dirección da "Cátedra de Cultura Galega", na cal traballa activamente á vez que desempeña a secretaría de redacción do periódico "Lugo" e actúa como asesor cultural de tan importante sociedade.

Non se limitou a súa actividade a Buenos Aires, pois era solicitado en diferentes puntos da República Arxentina, así como en Montevideo, converténdose máis de unha vez en orador obrigado de actos culturais ou patrióticos exclusivos programados en ámbalas beiras do Río da Prata.



Suárez Picallo no Congreso da Emigración. Homenaxeando a Castelao e a Bernardino Rivadavia, e asistindo a unha das sesións. Fotografías cedidas por Antón Santamarina e Ramón Tenreiro Suárez.



UNHA CARTA DE RAMÓN SUÁREZ PICALLO
A GREGORIO BAUDOT

CORREO DE GALICIA
AVENIDA DE MAYO 1870 · PISO 11
(PALACIO BAROLÓ)
U. T. 38-MAYO 6626

B A R S Junio 12/929

14-2

Al maestro Francisco J. Baudot

Distinguido maestro:
Le muestro como un amigo suyo Saavedra, me complazco en
hacer llegar hasta usted ejemplares de "Celtigen", "Última Hora" y "Cores
de Galicia" donde hay comentarios ^{mine} referentes a su obra "Fantasía", en oca-
sión de su estreno aquí.

Aunque periodista de profesión, no veo en esas notas la obligación del que
hace el oficio. No. Me gano la vida escribiendo sobre otras cosas. Cuando
escribo sobre arte lo hago por deseo espiritual y, en este caso, además
de eso, por cumplir, como gallego — soy de Sada — con el grato deber
de ocuparme, con unción filial, de cuanto a Galicia se refiere, y de este
pular a cuantos en su Sagrado Altar, apredan el uso de su lamen-
to y de su envío. —

Por lo demás, no tengo el honor de conocerle a Vd personalmente, ni al
autor del libreto. Acepte, pues, esas notas sobre su obra, como la im-
presión real que ella causó a un gallego, que al caer de 18 años
de exilio, aún llena en las pupilas el paisaje bendito de su tie-
rra y en el corazón la honda saudade de su recuerdo.

Ha crónica del diario argentino "Última Hora" = que dicho sea de paso
— más alta cátedra de la crítica teatral argentina, dirigida por el
autor Julio F. Escobar, traductor de Nivodermi y de Butaillé =

fue reproducida en varios otros periódicos con el título de: "Una obra ja
llega vista por un gallego". Como "Última Teora" salió poco
después de caer el telón sobre el último acto de Cantus, la crítica
de otros muchos diarios tomó como patrón mi modesto concierto.

Querido maestro: Si esas líneas, escritas a muchos miles de leguas
de distancia, le causan alguna alegría, dareé por pagadas las dos
horas de envío que usted, en alas de su partitura, supo ade-
trav. en mi alma. —

Con mi saludo y mis felicitaciones y la invitación de que signe
usted copiando el eco mágico de la tierra Gallega, ahí van
las más fraternas y temblorosas de envíos de

III

Ramón Suárez Picallo

UNHA CARTA DE CASTELAO A RAMÓN SUÁREZ PICALLO

A. R. Castelao
Belgrano, 2605
Buenos Aires

20 de abril de 1944

Sr. Dn. Ramón Suárez Picallo
Chile

Meu querido irmán:

Escriboche con absoluta reserva e no suposto de que xa recibin de ti o xuramento de que esta carta non será coñecida por ningúen. Xa nos puxemos dacoito cos homes que representan a Euzkadi e Cataluña. Chegou, por fin, a nosa hora e sería unha cobardía recuar ante a misión que o destino nos sihala. Galeuzca vai a reorganizarse axiña sobor de compromisos inquebrantables, con programa de acción que nos dará categoría internacional. O pacto será, non de partidos, senón de Gobernos. Para eso é indispensable que, sen perda de tempo, formemos nós o "Consello Nacional de Galiza". O noso Consello será reconhecido polos Gobernos de Cataluña e Euzkadi e será coñecido nos Centros chámados a rexiren a proisima sorte do mundo. Entendido? O Presidente Aguirre é o home con quen nos entendemos, e ben seguros estamos de non errar ao eleíxo como cabeza de Galeuzca. A disgregación dos cataláns, dispóis da morte de Companys, xa se acabou; Pi i Sunyer tan hoxe a máisima ssistencia dos seus connexionaes e nél confide a vontade maioritaria do catalanismo. Aguirre e Pi -que preside o Consello Nacional Catalán- están convencidos de que un Consello Galego presidido por min será diño de compartir con eles un mesmo destino. O hoxe pacto, pois, sería firmado polos tres Presidents e dado a coñecer con toda solemnidade. Aguirre en Nova York, Pi i Sunyer en Londres e nós, aquí formariamos un triangulo con repercusión inmediata nos tres povos asoballados. A pesares de que o Estatuto Galego non foi promulgado e que, por conseguinte, non dispuxemos de Goberno propio, a comprensión e intres dos vascos e cataláns suplirá o finxido esquecemento que do noso problema autonomista están facendo gala os demais hispánicos.

Conténtate por hoxe con este lingoaxe telegráfico; pero eu nese momento que nengúnha hora non teu alivio ou utiliza moi tan grande como esta. Os puntos de coincidencia entre vascos, cataláns e gallegos, a orixinalidade política e as posibilidades que se abesullen para todos, inclusive para Portugal, farán estremecer os fondos mortos da Península. Amítre amos tra unha claridade de xuício que supera á do home de acción que todos ven nél e Pi Sunyer non ten par nos sobreviventes cataláns. Disfrutemos de filos ainda invisibles, pero eficaces, inalcanzables para os republicáns hispánicos. Todo será coñecido por ti en canto me das a tua conformidade á propoción que encerra esta carta.

Sabemos que non é posible acadar nestes intres de guerra civil universal unha unidade galega completa. A nós abondaranos con representar a opinión da mitade mais un dos nosos países. Os que non están conformes serán rebeldes, e se protestan? En nome de qué e de quén poden protestar? Así, pois, é necesario correr esta gran aventura con fé, dispostos a sacrificar o respeto xeral que os nosos nomes poden merecer. O que nos interesa é salvar a Galiza. A meu xuício o Consello estaría ben constituído cos diputados que representabamos a partidos nidicamente galegos -Partido Galeguista e Partido Agrario-, é decir, contigo, Alonso Ríos e más eu. Anexo do Consello creárase un Segredario. Nin que decir ten que o noso Consello terá abertas de par en par as suas portas a todos os galegos democráticos que se orgaícen e queirán compartir conosco a misión de liberar a Galiza. Calquera idea pode ser servida dende Galiza sen interferencias forasteiras; pero aceptar representantes de Partidos hispánicos no noso Consello sería retornar aos tempos en que Galiza tiña o seu voto hipotecado en Zamora, aparte de que ese exceso de complacencia alleira rebaxarianos ante a insularidade política dos vascos e cataláns. Todo será acollido por nos con tal de que sexa galego. Xa amañaremos un manifesto de modo que as nosas razóns sexan incontrovertibles. Creo que xa te decatarás das inten-

ções que non son óptimas e que mi deseo non desviate.

óns que nos obrigan a dar un paso tan decisivo.

Se tes confianza en min (cousa que eu duvido algo...) e coidas que val a pena de correr xuntos unha mesma sorte, acompañados polos vascos e cataláns, abonda con que tomes unha decisión favorable ao que eu che propoño. O teu compromiso levará emparellada unha enorme responsabilidade e sería preferible renunciar ao posto que lexitimamente tes reservado no futuro Consello antes de que cumbras con desgano ou non cumbras a misión que a nova disciplina che vxi a imponer a ti e a todos nós. Agora xa non se trata de xogar á política e de facer o que a cada un lle perte, de cuio pecado todos somos mais ou menos pecadores; agora imos situar na comarca de elementos moi celosos da sua capacidade, da sua responsabilidade, da sua disciplina, e a propia dificultade de Galiza ficaría ~~fixxix~~ degradada ante os nosos aliados se aqueles homes que eles coidan elexitos deran mostras de indecision e endebleza.

Se o teu animo vai pondose en pé co que che propoño, prepárate agora a recibir un pequeno disgusto. Galeuzca non ten mentres de entrar na Xunta Hespañola da Liberación. Para Galeuzca a Constitución do 31 non podería aceptarse mais que como punto de partida; pero nunca como unha muralha que cerrase o paso ás nossas ambiciones confederadas e menos ainda como unha artimaría que nos entregase maniatados á decisión dunha Cámara popular e unica, sabendo que somos minoría de eleitores no corpo político do conxunto hespañol. A maniobra de Prieto encamiñouse a inutilizar as nossas lexítimas ambiciones retrotraéndonos ao centralismo. Por eso os vascos non entraron e por eso Sbert foi dessautorizado por todalas forzas catalanistas e polos seus homes mais representativos. Non consideramos imposible un pacto cos republicans; pero elo víra cando se aveñan a comprender o noso ~~aimo~~ lingoaxe, cando se afagan á verba "confederación" e entenden que Hespaña é plurinacional. Esa Xunta está desinflándose de dia en dia e Prieto xa o comprende ainda que non sexa capaz de declaralo. Endexamais, endexamais, acadarán o respeto de quenes van a gallar a guerra. Debo decirche que Galeuzca de Buenos Aires -val decir todos os vascos, cataláns e gallegos d-eiqui en diante a Aguirre unha adhesión á ~~xx~~ sua aitude ante a Xunta e delegou n-él a esa representación estes efectos. Así, pois, e indispensabel que ti retires a tua adhesión á Xunta, fundíndote en que cho impón a disciplina a que perteneces. Este trasacordo teu non implica ningún rompimento persoal, pois nós d-eiqui mantemos relacions moi garimosas cos republicans e pesares de non pertenecermos á Xunta. Hai mais: Serra Moret, que é directivo do Centro Republicano de Buenos Aires está en Galeuzca e nin pertenece á Xunta nin acompañará a Albornoz no acto que se proyecta celebrar en Montevideo co gala dunha conmemoración republicana, pero, en verdade, para consagraren estas latitudes a sonada Xunta de México.

A retirada da tua firma é cousa absolutamente imprescindible e debes facelo en carta certificada enviandona a nós unha copia que figurará no arquivo por si alguén sacase a relocate a tua adhesión. Conste que a tua palabra abóndanca, como ben podes comprender; pero é que os republicans d-eiqui sacan a miúdo documentos do seu arquivo e non sexa o demo que nos collan desamparados. O teu enxeño saberá o que compre decirlle aos teus amigos republicans; pero eu creo que abondará con enteralos da reorganización de Galeuzca; a cuia disciplina perteneces. En fin; se concordas connosce xa podes ir tomando contacto cos vascos e cataláns dahi con mentres e forzar unha Delegación potente.

A tua ausencia dariános a todos unha grande doer, non somentes por que che estimamos como a un verdadeiro irmán, senón porque, ademais, a tua ausencia lazaría a unidade galeguista. Pensa no que faría o teu difunto irmán Antón e non che digo mais. Agardo a tua resposta e no entanto recibe unha forte aperta do teu invariable amigo e compañoiro e irmán.

P.D.- Por Roxelio o sobrífico de Prada mándaleche un exemplar do meu libro "Sempre en Galiza", que ten moito que ler. Espero que o leas e que me digas as tuas opiniones coas suas derradeiras conclusiones, pois elas son o

REFLEXIÓNS LOGO DO REFERENDO ESCOCÉS

Manuel Lugrís Rodríguez

O tantas veces visualizado acto de asinar o acordo de celebración do referendo sobre a independencia da vella e céltica Alba, entre o Premier británico e o presidente de Escocia, quizais sorprendía polo sorriso do inglés; como se denotara un momento de profunda compreñencia por aquel feito, que era proxectado ao mundo mediático como exemplo dun clima de “fair play” deportivo, levado ao ámbito político dentro da más prodixiosa e aberta formulación de xogo democrático libre de trasteiras ideolóxicas e de segundas intencións. Mais todo semella que era, realmente, un arteiro e intencionado artificio do británico que pretendía matar dous paxaros dun tiro con aquel acordo: por unha banda deixaba sen argumentos negativos ao crecente nacionalismo escocés e, pola outra, un trunfo do “non” amplio, contundente e por unha folgada marxe de votos, pechaba definitivamente a cuestión independentista e lle concedía unha aureola de grande estadista, necesaria para manter, internamente, o xogo político no seu propio partido. Mais, as cousas non foron como estaban programadas. A medida que transcorría a campaña de propaganda da consulta, a opción do “Yes” medraba en detrimento do voto negativo. O medo asentábase en todos os estamentos, tanto ingleses coma europeos. O

tinglado poderíase vir abaixo. Esquecido aquel axioma dos fundadores do Mercado Común, aló pola década dos cincuenta do pasado século: de que non xuntaban países senón que xuntaban persoas, fora substituído polo de unir estados. A favoría estaba instalada de súpeto nos dirixentes dos diversos membros da UE. Os agorros más negros eran amosados a diario nos medios de comunicación ao servizo dos seus intereses, as ameazas de graves problemas para a ciudadanía, o terror como forma de mensaxe para os votantes... E chegou o día e, o resultado do referendo foi moito mais axustado do previsto e deixou partida a ciudadanía escocesa en dous sectores liderados polo si e polo non, así como una obrigada promesa de “máis autonomía” e unhas ascendentes tensións que se derivan no interior do Reino Unido, como consecuencias que non eran as esperadas. Mais, como é a análise posterior desde o noso país? Cómo resulta a afectación dos acontecementos de Escocia de cara á Galicia?” E necesario facer unha simple reflexión, lonxe de paralelismos e de consideracións espurias e de especulacións introspectivas.

Hai unha escena no film de Joshua Logan “Paint your wagon” que nos nosos cines traduciron, como de costume en bárbara resolución,

Manifestación en prol da independencia de Escocia nos días previos ao referendo...



como "La leyenda de la ciudad sin nombre", na que o actor Lee Marvin, cun fardelo ao lombo, camiña a rentes dunha multidume de xentes, buscadores de ouro, que abandonan a cidade logo de esgotárense as vetas e os dourados filóns e, polo tanto, de esvaécérense os seus soños de fortuna. Un amigo dille que está a pensar de que existen dúas clases de xentes: as que marchan e as que quedan. Ao que o personaxe interpretado por Marvin, retruca que el non está de acordo, e que hai dúas clases de xentes, as que saben onde van e as que non o saben. Como o seu interlocutor di non entender, engade: "Porque non sabes de que demos estou a falar" E remata: "Son un exciadán de ningures."

Interesante diálogo cinematográfico que fago meu no intre de analizar certos aspectos da vida cotiá do noso contorno e das nosas xentes. Galicia é un país de "Ningures". Un país no que os seus cidadáns fan acto de fe patriótica a cada paso, no que proclaman o seu orgullo de seren o que son, é dicir galegos, e do que fan continua presenza de amor, dilección, mais dun xeito absolutamente folclórico, superficial, mesmo frívolo e que non suxire, xamais, un planteamento serio de futuro. Como o protagonista da nosa introdución, semellan ser habitantes

dun país de ningunha parte, un país anónimo, sen nome como a cidade da lenda, territorio amorfo, afónico, vacuo ou mesmo ocluído no tempo e no espazo. En resumo, un pobo con febles compromisos e con escaso sentido das responsabilidades.

Con este panorama, o lento proceso de concienciación nacional que xa vai para case dous séculos, está praticamente paralizado. O corpo político do nacionalismo, crebado por absurdas liortas internas, atópase en constante estado de confusión, a cabalo de ilóxicas e disparatadas alianzas con forzas antagónicas, de personalismos incomprensibles e de saturacións doutrinarias e teorizantes, alleas as máis das veces, ao propio cerne da cuestión nacional que nos atinxo. Con este cadre clínico, o enfermo, é dicir a sucesión causal identitaria da que estamos a falar, fai gala do seu padecemento crónico que podemos resumir en dúas situacóns: enquistamento nun isolado corpo de elite política e discurso foráneo, ao común popular, que fica estantío nesa especie de aristocracia nacionalista que non é quen de integrarse na linguaxe da xente corrente.

Galicia, os galegos, namentres, seguen o seu camiño identificados nese exciadán de nin-



Ramón Suárez Picallo falando nun mitin a favor do Estatuto de Autonomía de Galicia, en xuño de 1936. Fotografía cedida por Lois Pérez Leira.

gures que, seguramente, está entre os que non saben onde van. Como aqueles buscadores de ouro que marchan sen rumbo e sen ouro, baldeiros de metas tanxibles, orfos de referencias, de propósitos, ideas e ilusións. Sen saber que eles tamén existen e que poden acadar, o mesmo cos demais, con soamente propoñelo; que teñen dentro de seu a força activa do home coma proxección temporal de arelas, ansias ou, mesmo, de obxectivos nacionais, tan lexítimos como os de calquera outro pobo. Neste contexto nos chega a nova do referendo escocés. Este referendo que trastoca a política territorial da Unión Europea e que é, consciente ou inconscientemente, facho de sinal para todos os países sen estado. O resultado é o de menos. Axustado, nun 55% a 45%, será en calquera caso mención permanente de posibilismo, de verosimilitude na mente colectiva destas nacións. Córcega, Flandes, Galicia, e outros máis son retos de futuro que xa non ocultarán en Bruxelas. Desde este 18 de setembro, hai unha nova interpretación da problemática rexional dos estados europeos e nada, nin ningún, poderán frear as razoables aspiracións destes territorios que, desde hai séculos están inseridos nunha división xeográfica que eles non escollerón e froito de históricos procesos alleos, sempre, ao seu sentir. A división estatal da Europa de hoxe é consecuencia directa de antigas articulacións dinásticas e guerras entre reinos. E dicir: Europa está estruturada baixo unha orixe de segmentación semifeudal que non se corresponde, en absoluto, coa realidade presente e que é, no mais profundo do sentimento e pensar de moitos europeos, o que provoca esta colisión de intereses e de aspiracións. Por todo isto os galegos non podemos seguir a ser excidadáns. Temos que acadar niveis de competencia humana homologada á de cataláns, escoceses e bascos, por nomear algúns destes colectivos que cuestionan a su pertenza oficial e que constitúen un valor de futuro para a verdadeira revolución da nova estrutura de Europa, a Europa dos Pobos e non dos Estados artificiais do pasado que ainda están a concerta-la Unión. E necesario un larga-cíó investimento ideolóxico, profundo, que afecte todo o espectro humano da poboación. Ese investimento ten de articularse a traveso

de expresións políticas propias en compromiso de alegato, con prantexamentos serios do tempo vindeiro e de implicación no proceso de cambio que debe ser de fondo discurso europeísta, pondo en valor a nosa identidade de pobo e a sinonimia de nación cos outros países do noso contorno cultural e xeográfico. Esa especie de transformación da cultura política do común das xentes é, quizais, o traballo mais salientable que deberán asumir esas expresións políticas propias, no tempo próximo que nos tocará vivir dentro do, tantas veces nomeado, proceso identitario e de manumisión.

O futuro é este. Estamos xa nun certo futuro e non podemos perder o seu tren de novo. E temos de interpretar a nosa obriga en termos de responsabilidade colectiva que non podemos nin debemos obviar. Estamos a xogármونos unha forma de vida e un estadio de virtude política ao que non é posible renunciar e debemos levar o camiño iniciado hai dous séculos ao seu remate final.



Termos de responsabilidade que implican unha mobilización cívica e unha entrega, individual e colectiva, á construción de futuro que nos atinxe como compromiso de comprender obrigas e tarefas irrenunciáveis. Posicións de defensa das prioridades propias como praxe de labor analítico en todos os eidos da vida, dende o benestar xeral até os aspectos mais precisos como a educación, a sanidade, a vida laboral, o estado pasivo..., todo o conxunto da convivencia cívica coma un preciso acervo imbricado nesa construcción de futuro da que estamos a considerar e da que non podemos mais que afacernos partícipes dun curso que desembocará, ineludiblemente, nun trato de igual a igual cos demais pobos do mundo.

O noso meirande aval será a nosa mesma teima. Teima da que non podemos claudicar por que a única formulación de consistencia que posuímos, é esa precisamente: a tenacidade firme de continuar e que nada nin ningún, sexa o adversario exterior ou o inimigo interno nos faga tirar a toalla. E facer nosa aquela estrofa de Sementeira, coma himno de gloria á nosa vontade de non desmaiarn: Sementar, sementarei, loguiño de crarear, en tanto no pobo medre un meniño, un vello e un cantar.

VIDA MARIÑEIRA DE SADA

CONTRIBUCIÓN PARA UN ESTUDIO LINGÜÍSTICO (V)

María do Carme Ríos Panisse

Publicado orixinalmente en Verba, nº 1, 1974: 181-232.

e) Para a raia sobre todo, áinda que tamén se utiliza para o rodaballo, *frillo* e *langosta*, úsase a *raeira*, rede rectangular con *tralla de plomo e corcho*. Nos cabeceiros leva calóns e *arinque*, corda que vai atada por un *chicote*, ou estremo, a un *bourel*, especie de boia de corcho que leva derriba algo indicador (un trapo de cor forte, un ramallo de loureiro, etc.). O *arinque* vai amarrado polo chicote inferior a un *morto*. Téndese preto da costa e déixase hasta que *enmalle* o peixe, logo *cóbrase* ou recóllese, *depéscase* e vólvese a largar. Lévase en *lanchas*, pois as veces alcanza un gran tamaño por amecerse varias *raeiras*. Pode levar *pandullos* no lugar dos chombos.

Se a *raeira* é pequena, chámase *esmillo*.

f) Para a pescada, besugo, cazón, badeixo e semellantes, emprégase unha rede rectangular de 40 a 50 m. de largo por 6 m. de alto con malla de 12 cm. chamada *volanta*. Normalmente utilízanse varias *volantas* amecidas. Todo o aparello xunto chega a alcanzar 2000m.

Leva *tralla de corcho e pedreira*. Téndese coma o xeito pero é de fondo. Leva uns cantos *boureles* para que se vexa a posición da rede. Ten cabeceiro recto.

Lévase este aparello en barcos a motor, coma os *bous e as vacas*, que se chaman *volanteiras*, probablemente por traballar na *volanta*.

Lárgase a *volanta* en fondo profundo, pano por pano e para que non *derrame*, é dicir non se esparrame nin se rompa, lárgase e hálase cun carrete que está na popa.

g) Para o cóngaro, besugo, faneca e outros, utilízase o *trasmallo*, rede rectangu-

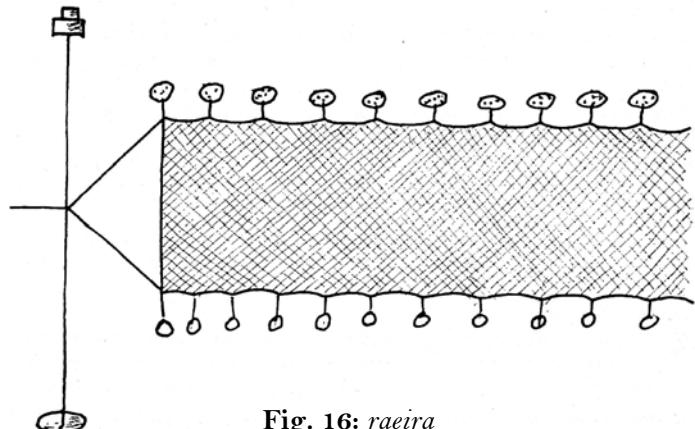


Fig. 16: *raeira*

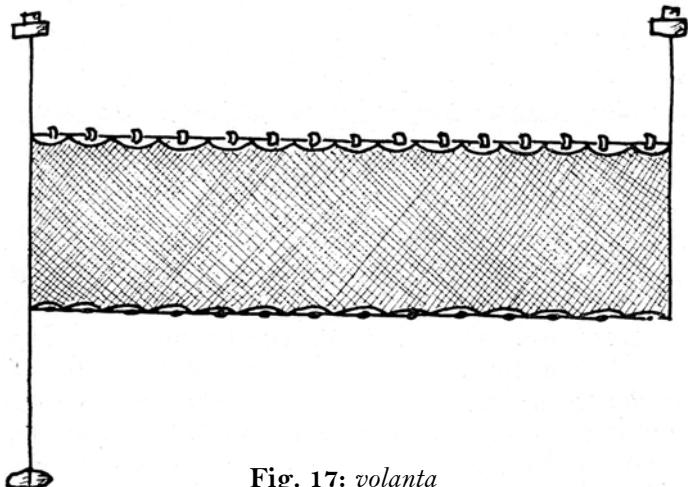


Fig. 17: *volanta*

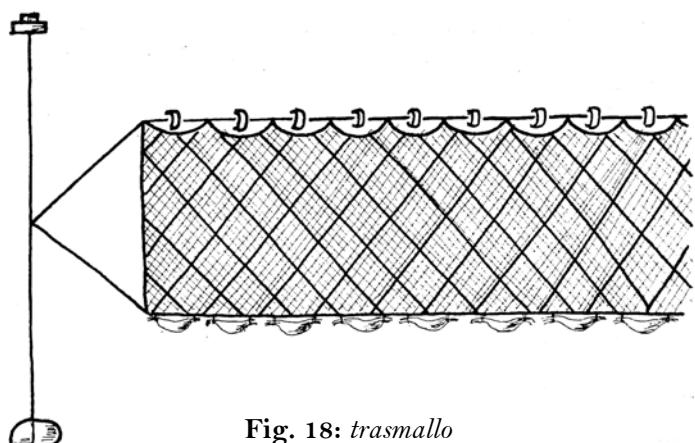


Fig. 18: *trasmallo*

lar de tres panos chamados *mallotes*, colocados cada un sobre dos outros. Ten uns 40 m. de largo por 2 de alto. Leva *tralla de corcho e plomo* que as veces pode ser *pandulleira*. Leva tamén *pés de jallo e arinques nos cabeceiros*.

Lárgase e déixase soa durante certo tempo, pois o peixe queda nas bolsas que fai a auga nos tres panos. Cóbrase despois, quítaselle o peixe e téndese de novo.

h) Para o lenguado utilízase sobre todo o *millo*, rede rectangular con tres panos coma o *trasmallo*, pero coa malla máis *clara*. Úsase coma o *trasmallo*.

Dentro dos oficios de pesca fan un grupo especial os que se practican con *aparellos de cerco*:

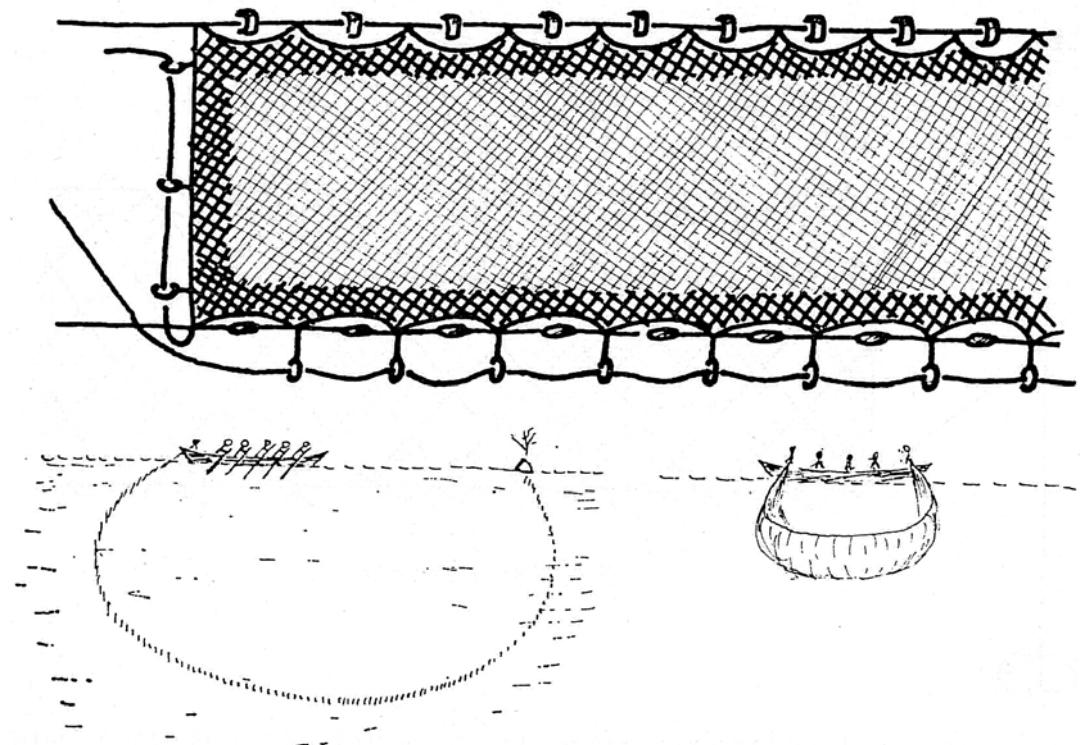
i) Un destes aparellos de cerco moi empregado é a *traíña*. A rede remata nos cabeceiros tamén chamados *enxajes*, *roedoiros* ou *raedoiros*. Na *tralla de plomo* leva *pés de jallo* con arandelas polas que pasa a *xareta*. A *traíña* é un aparello duns 125 m. por 18 m. cunha malla de 8 a 12 mm. Leva tres panos rematados con *rapé*. Úsase desde hai moito tempo. Os mariñeiros van ao mar con dúas ou tres lanchas chamadas *traineras* (dunhas doce bancadas, vinte remos e co-

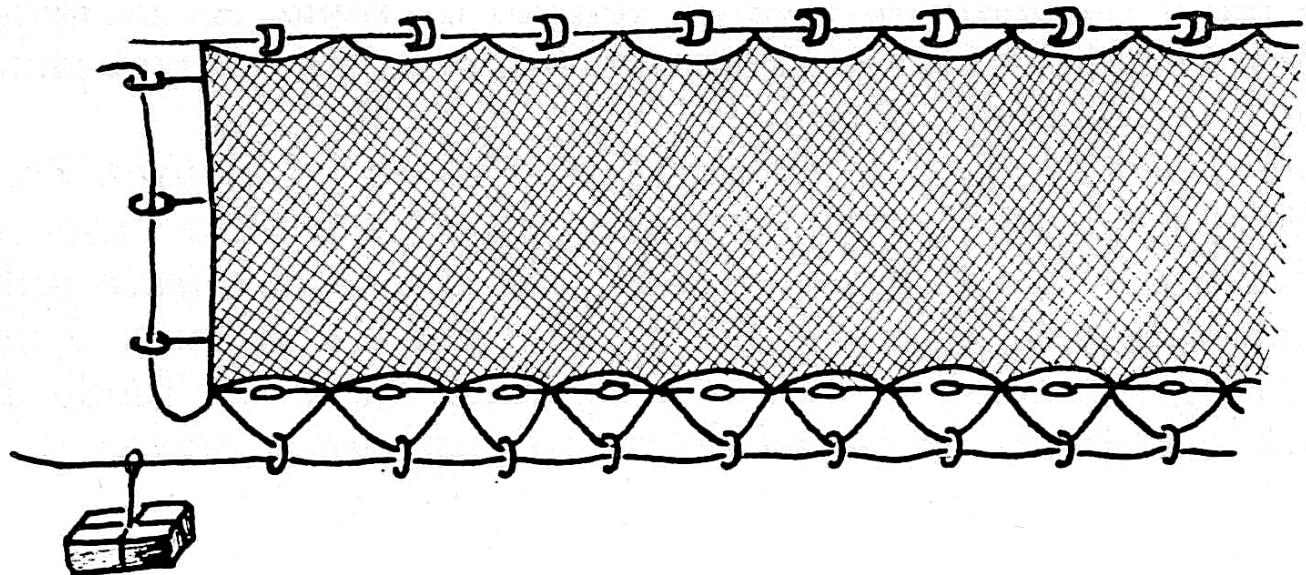
renta homes) ou en *barcos da traíña* de tamaño meirande.

Úsase sobre todo para a pesca da sardiña. Para pescar con traíña descóbrese o peixe pola *ardoría*, polo *mansío* ou ben polo *jaldeo*. O *jaldeo* é un *enjado* ou *enjoado* (isco) especial para as sardiñas que consiste en *raba*, ovos de pescada ou bacalao moídos con salvado, que se bota ao redor dunha boia. Tamén se usa como *enjado* o *mazacote* ou *mazajote*, sardiñas desfeitas, usadas tamén para o ollomol.

Despois de chegar ao banco de sardiñas lárgase o aparello. Nun cabeceiro vai un *bourel* con algo rechamante para que se vexa de lonxe. O barco navega ao redor do banco de sardiñas facendo o cerco ata chegar ao *bourel* de novo. Non fondea senón que vai *fiando*, é dicir utilizando o remo de xeito que faga dar volta rápida a embarcación. Logo tímase da *xareta*, cerrando a rede por baixo, operación que se chama *chavear*. A rede queda coma unha bolsa formando o *copo* ou *envase* onde vai parar o peixe despois de *embalado* cunha *chumbada* para que non fuxa pola quilla. Hálase a rede a bordo e sácase dela o peixe con *troeiros* para *envasalo* na *pana* da lancha.

Fig. 19: traíña



Fig. 20: *tarrafa*

j) Unha arte de pesca desaparecida ao remate do século pasado foi o *cedazo*, aínda recordado polos mariñeiros máis vellos que entón estaban na infancia. Semellábase á *traíña* pero era meirande e necesitaba de moitos homes para ser largado. Ía en lanchas grandes, que levaban a bordo algunha chalana para axudar a facer o cerco. Ademais acompañaban á lancha outras embarcacións de tamaño intermedio, unhas para localizar o banco, outras para axudar a largar, etc. Por iso os *cedazos* eran poucos e equivalían a sociedades. Na ría da Coruña recordan os *cedazos* chamados *ferro* e *marisán*. Hoxe desapareceu polo gran número de homes e de embarcacións que precisaba.

O aparello largábase facendo un cerco completo e amarrábase ao fondo con rizóns e *patexas*. Deixábase así durante varios días. Baleirábase diariamente con *troeiros* desde barquiñas pequenas.

k) Unha das redes más usadas en Sada é a *tarrafa*. Emprégase sobre todo para a pesca de sardiña. É un aparello de cerco que vai amarrado de pezas chamadas *coarteladas* ou *copes* dunhas 400 mallas e 100 m. de largo, unidas entre si polo *linó*. Unha *tarrafa* pequena ten unhas corenta pezas, chegando a alcanzar as normais setenta.

De arriba a abaixo ten: a *tralla de corcho*, un *rapé*, despois un pano, logo unha *raíña*, un novo *rapé* e a *tralla de plomo*. Na tralla de plomo cada

cinco brazas leva uns *ventos* ou *pés de jallo* cuñhas argolas polas que pasa a *chave*. Nos cabeceiros do aparello van normalmente as *cúas* e as *pancillas*. A tralla leva unhas *culebras* para halar o aparello.

A *tarrafa* vai en barcos grandes a motor, e segundo o tamaño do barco pódese chamar *tarrafeiras* ou *barcos de tarrafa* e *tarrafillas*. Lévase tamén unha barquiña pequena para axudar o cerco.

Búscase a pesca, faise o cerco e *cópase* a rede por baixo tirando da *xareta* que fai pechar e formar o *copo*, onde está a pesca. Entón quítase esta con *troieiro*.

Cando era o tempo da *costeira da sardiña*, é dicir, cando a sardiña viña cerca da costa, era entes esta a única época do ano na que o mariñeiro traballaba a xornal. Hoxe con este aparello vaise o xornal todo o ano.

l) Outro aparello semellante á *tarrafa* pero con malla más *ficheira* é a *mocarteira* ou *bocarteira*. Úsase para o *mocarte*.

m) Entre as redes de cerco usadas para pescar sardiñas fáltanos por citar o *racú*, aparello con dúas seccións horizontais coma a *tarrafa*, á que se asemella moito, aínda que é de menor tamaño pois só ten de 25 a 30 brazas de altura mentres que a *tarrafa* ten de 40 a 70. Lévase en barcas pequenas como son as *chalanas*, *botes* ou *bucetas*. Polo demais é igual que a *tarrafa*.

OS APELIDOS DE SADA - III. APELIDOS TOPONÍMICOS.

José-M^a Monterroso Devesa

0. ADDENDA PRÉVIA

Aparecerom-nos mais uns poucos apelidos de Sada da ordem patronímica que vam agora (lembremos que a nossa base de dados procede do listado telefónico de 1999): MESÍAS, que vem sendo deturpaçom de Macías, arcaico de Matías. PAILOS, outro arcaísmo como Paulos, hoje Paulo. PAÍNO, que seria castelhanizaçom de Paíño (dim. de Paio). E MELÉNDREZ, castelhanizaçom do catalám MELENDRES, que, por sua volta, é versom do Meléndez/Menéndez castelhano (o que já é dar voltas e reviravoltas!).

Igualmente, segundo os tratadistas, temos outros apelidos sadenses que seriam: castelhanos (Amor, Boo, Illanes, Modroño -por ventura Madroño?-, Pulido, Tobar -topónimo-), e concretamente leoneses (Carro, Nistal -topónimo-), astures (Magadán, Mancebo, Rico, talvez Salorio -polo topónimo Celorio-, Vior -topónimo-), cántabros (Criado, Yebra), aragoneses (Romero, Tizón, Trillo, Zapata), riojanos (Pastor), ou murcianos (Tacón)... a saber... (com Boo levamo-nos umha surpressa, pois por galego pode-se ter, coa mesma certeza). Sempre salvando a possibilidade de que alguns foram galegos castelhanizados (v.g. Romero) e mesmo coincidentes (Rico), etc., etc.

1 APELIDOS TOPOONÍMICOS

Som os que se originam nos nomes geográficos ou topónimos, tamén chamados líricamente por algum autor *os nomes da Terra*.

Topónimos e apelidos topónimicos hai-nos de duas classes: aqueles que se referem exclusi-

vamente a cidades, vilas e aldeias (Betanços), que chamamos topónimicos puros, e aqueloutros que nomeam feitos geográficos (Costa), que nós adoitamos denominar topográficos; quer accidentes naturais (Rio), quer elementos nascidos da acção humana (Ponte).

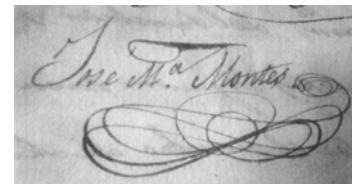
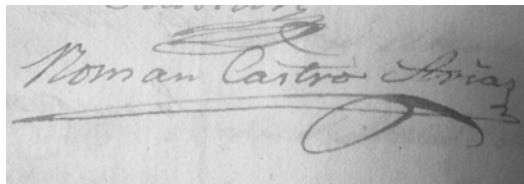
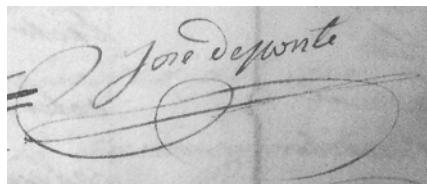
Claro é que com frequência estes derivam naqueles, como logo se verá.

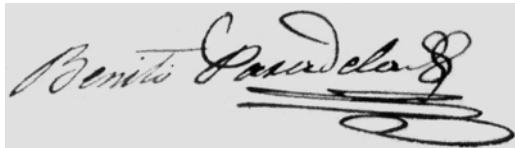
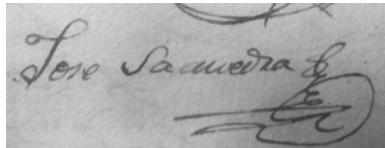
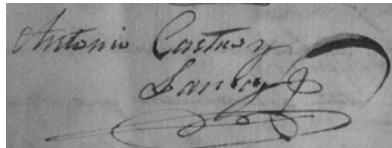
Todos eles forom, na sua origem, precedidos pola preposiçom DE ou bem polas contracções de preposiçom e artigo DA, DO, DAS, DOS... que nalguns casos se conservaram, mesmo incorporados, ao substantivo, formando palabra única (Docampo, Davila), fenómeno que se chama *aglutinaçom*, por vezes fixando um passo intermédio (Ocampo, val dizer, De o campo).

Começaremos por enumerar por orden alfabetica, estes últimos, e polo que respecta ao concelho sadense. E vam entre parênteses as versons que, em base a outros autores ou a nós mesmos, estimamos mais ajustadas à história, quer dizer, à etimología do vocáculo, e quando for mester, mais algum comentario ou explanaçom.

1.a. APELIDOS DE ACIDENTES E ELEMENTOS GEOGRÁFICOS E PAISAGÍSTICOS NATURAIS

Aba (*falda* do monte), Abal (A Val, aglutiñaçom parcial co género feminino arcaico), Area (sinónimo de areal ou praia), Balboa (Valboa), Baliñas (Valiñas), Barcia (Varzia), Boedo, Cabo, Caldas, Campelo, Campo, Campos, Chans/Chas, Chao, Coba (Cova), Cobas



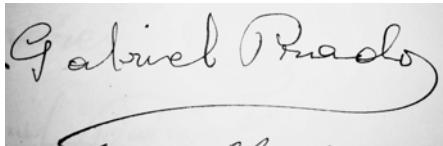
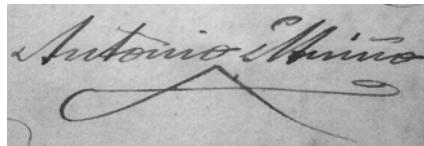
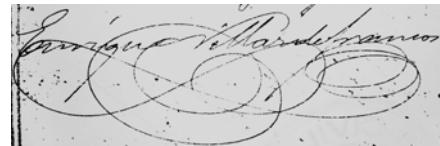




(Covas), Costa (pendente, melhor que ribeira do mar), Costas, Constenla (dim. de costa), Cotarelo, Cotelo (dims. de Coto), Coto (alto), Cotos, Dapena (Da Pena), Darriba (Da Riba ou ribeira), Docanto (Do Canto ou rincom), *Del Río* (talvez castelhanizaçom de Do Rio), Docampo (Do Campo), Domonte (Do Monte), Dopico (Do Pico), Dorrego (Do Rego), Doval/Dovale (Do Val, Do Vale, aquí o género masculino que rematou impondo-se), Gández, Grovas (cast. *quebradas*), Hermo (Ermo, cast. *yermo*), Ínsua, Lago, Lagoa, Lamas, Lamela (dim.), Lameiras, Mariñas, Mirabal (Mira Val), Miramontes (Mira Montes), Monteagudo (tamém cast.), Montemayor (Monte Maior, tamém cast.), Montenegro (tamém cast.), Montes, Otero (muito habitualmente cast. de Outeiro), Páramo (tamém cast.), Pedrido, Pena, Penas, Pico, Picos, *Placer*, *Placeres* (talvez cast. de prazer, prazeres, em ambas as línguas, bancos de areia, areais), Pociña, Porto (de mar ou de montanha), Prado (tamém cast.), Rega, Rego, Regueira, Regueiro, *Riguera* (cast. de Rigueira, var. de Regueira), Rioboo, Rivas (Ribas), Ribera (cast. de Ribeira?), Rocha (cast. *roca*), Seijo (Seixo, *guijarro*), Trasmonte (Tras Monte), Val, Vales, Valiño (dim.), Veiga, Veira (Beira)...

1.b. APELIDOS DE ELEMENTOS GEOGRÁFICOS NASCIDOS DA ACÇOM HUMANA

Agra, Agrafojo (Agrafoxo), Arca, Arcas (dólmenes), Balado (Valado), Barbeito, Boquete, Cabana (Cavana), Cabanas (Cavanas), Cabanelas (Cavanelas, dim.), Cadaveira, Cal, Cancela, Cancelo, Caneiro, Canle, Carreira, Carreiras, Carril, Casais, Casal, Casanova (Casa Nova), Casas (Casás?), Castelo, Castelos,

Castro, Cernadas (resultado da poda de árvores), Chousa (ver Senra), Chouza, Corgo, Corral (tamém cast.), Corredoira, Cortes (muitas vezes confundido co calificativo Cortés, tamém existente como apelido e coincidente este co cast.), Cortiñas, Couto, Devesa, Eiroa (dim. de Eira), Fajardo (faixa de terra), Ferreira (explotaçom de ferro), Fondevila (fondo da vila), Fontán/Fontao, Fontes, Fontaíña, Fontenla (todos cinco incluiveis no apartado Ia, se fontes e dim. conservadas naturais, nom acondicionadas polo home), Graña (granja), Grela (Agrela), Hermida (Ermida), Hortas, Iglesias/De la Iglesia (cast., conceito maismente atribuível à instituiçom religiosa do que ao edificio ou templo), Lage (Laje, lousa, se for formada polo trabalho manual), Latorre (muitas vezes cast. de Da Torre), Leira, Leiras, Leiro, Losada (Lousada), Lousa (ver Lage), Lousada, Medal (lg. de medas), Monelos (muito provável der. de Muinelos, dim. deturpado de Moinhos), Mosteiro, Muíño, Muíños, Orta (ver Hortas), Pacio (var. de Pazo), Pallares, Parada, Paradela, Paradelo (dims.), Pardavila (Par da vila), Paredes (tamém cast.), Dopazo (Do Pazo), Pazo, Pazos, Pedreira (canteira), Ponte, Pontón (dim. -sic- de ponte), Portela, Presas, Daquinta (Da Quinta), Quintáns/Quintás, Quintela (dim.), Raña (terreo pobre), Rañales (Rañais), Ruanova (Rua Nova), Saavedra (Sala Velha, ant. edículo pacego), Senra (ver Chousa, equival a Seara, cos equivalentes asturiano Sienra e cántabro Serna), Sucasas, Terreiro, Torre, Torres, Torreira, Torreiro (tamém ofício, se nom, var. de Terreiro), Valladares (Valadares), Verea, Vieiro, Vila (o dim. Vilela, os derivados: Vilachán –Vila Chá-, Vilaboy –Vila Aboi-, Vilameá e Vilavella –Vila Vella- e os castelhanizados, ou melhor, arcaísmos gráficos: Villadóniga, Villamarín, Villamisar,

Villamor –Vila Maior-, Villasuso –Vila d'Arriba), Vilar e Villar (castelhanizaçom ou, melhor arcaísmo gráfico, co plural Villares e o der. Villardefrancos), Vilariño (dim. e o castelhanizado Villarino), Zas (Saas, ver Saavedra).

Cumpre explicitar que ao dizermos grafias arcaicas, referimo-nos ao duplo ll, que, escrito assi antano, debe pronunciar-se como se fosse um l só. O que fazemos, em vez, é pronuncia-lo à espanhola, por coincidir coa escrita nesta língua.

Segundo avisamos já, muitos destes nomes topográficos derom em topónimos e, através deles, em apelidos, que é polo que aquí estám: portanto, ao citarmos os topónimos no apartado Id (que irám numha próxima entrega) nom os reiteraremos... a nom ser inadvertidamente.

1.c. APELIDOS DE FITÓNIMOS E ZOÓNIMOS (PRÉVIA PASSAGEM POLA TOPONÍMIA)

Restam-nos aqueles topónimos que fazem referéncia a elementos da natureza vegetais ou animais; da toponímia passarán logo a formarem apelidos sadenses como:

1c1 Fitónimos.- Abeledo (Aveledo), Abeleira (Aveleira), Abelenda (Avelenda), Abrunedo, Alvedro (versom local de érvedo, o qual levaría a acentuar álvedro), Ameixeiras (Ameixeiras), Amenedo, Bugallo, Cagigao (Caxigao), Canedo, Cañas, Carabel (Caravel), Carballal (Carvallal), Carballeira (Carvalleira), Carballo (Carvallo), Carracedo, Castañeira, Castaño (tamém cast.), Castedo, Cebreiro, Cerdido, Cerqueiro, Codesal, Codesido, Concheiro, Cousido (c), Edreira, Edrosa, Espiñeira, Espiño, Estalote, Feal, Feijoo

(Feijó), Fentanes (Fentáns), Fente, Fieital, Figueiras, Figueroa (Figueiroa), Filgueiras, Folgar, Folgoso, Fraga, Fragoso, Fraguío, Freijo (Freixo), Gestal, Gesto, Hervella (Ervella), Junquera (Junqueira, se castelhano nom for), Landeira, Lesta, Liñeiro, Lodeiro, Loureda, Lourido, Maceda, Maceira, Maceiras, Maciñeira, Maciñeiras, Maseda (Maceda?), Mato, Matos, Mazás, Millares, Morandeira, Morás, Moreira, Morodo, Naveira (Nabeira), Naveiras (Nabeiras), Nogueira, Nogueiras, Olveira (var. de Oliveira), Orjales (Orxais), Ortigueira, Panceira, Panizo (cast. de Paínco?), Pan, Pereira, Pereiro, Piñeiro, Piñón, Porral, Pumar, Quiroga (queiroa), Rabuñal, Ramallal, Ramallo, Ramos, Ramudo, Rebollo (leonês ou cast. de Rebolo), Reboredo, Silva, Da Silva, Silvar, Sobrido, Soutiño, Souto (existe Soto, que tanto pode ser umha castelhanizaçom deste ou direitamente espanhol), Taracido (Carracido?), Teijeiro (Teixeiro), Tejido (Teixido), Teijo (Teixo), Uzal, Daviña (Da Viña), Viña, Viñas, Viñal...

1c2 Zoónimos.- Aguiar, Baleato, Becerra, Boutureira, Caruncho, Cascudo, Cerviño, Coello, Corbeira (Corveira), Curbeira (Corveira), Golpe, Ogando (Do Gando), Patiño, Pintos (Pinto), Pita, Pombar, Pombo, Raposo, Sardina (cast. ou castelhanizaçom de Sardiña), Solla...

* * *

Aquí, pois, damos cabo a este fragoso tema dos apelidos de Sada, tentando clarificá-los e um pouco analisá-los para os pacientes leitores, aos que se lhes agradecerá qualquer aportaçom ao respeito.

A MAN QUE NOS ALIMENTA: AS PRADERÍAS MARIÑAS

Sociedade Galega de Historia Natural-Delegación de As Mariñas.

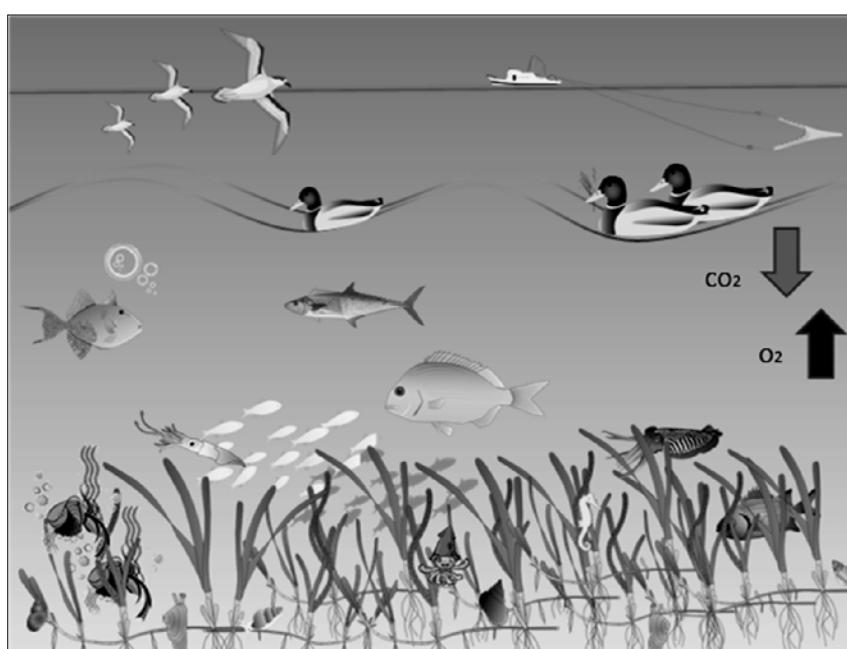
As agrupacións de plantas mariñas con aspecto herbáceo como as de *Zostera*, son coñecidas, pola súa similitude, como praderías mariñas. Están formadas por plantas mariñas atopadas nas zonas costeiras abrigadas, crecendo en area ou substratos lamacentos onde lle proporcionan hábitat, recursos e refuxio a moitos invertebrados mariños e peixes. Como tal, as praderías mariñas ou zosterais son considerados hábitats de gran importancia para as etapas xuvenil e larvaria de moitos peixes, cun gran número deles de importancia comercial (abadexo, solla, merlán, linguado, bacallau, coruxo, faneca, arenque...) ademais de outros organismos de especial interese como o cabaliño de mar. Por outra banda, contribúen á estabilización do sedimento, filtración de nutrientes, clarificación da auga, aporte de osíxeno e sumidoiro de dióxido de carbono.

Estes zosterais, son compoñentes moi importantes dos ecosistemas costeiros e están actualmente experimentando un gran descenso en todo o mundo. Nos últimos anos, estas zonas, están resultando seriamente afectadas, vendo reducida a súa extensión, como un resul-

tado de rápidos cambios ambientais e alteracións ocasionadas pola man do home (residuos procedentes da agricultura, sobrepesca, dragados, eutrofizazón, acuicultura, construcción costeira...). Están clasificados entre os ecosistemas máis valiosos do mundo, superando os valores económicos dos arrecifes de coral ou mesmo dos bosques tropicais. Os zosterais están así incluídos no convenio OSPAR (Convención para la Protección del Medio Ambiente Marino del Atlántico del Nordeste), que recolle especies ameazadas e/ou en declive.

Estes pastos mariños son uns auténticos enxeñeiros do ecosistema, no sentido de que eles modifigan significativamente as condición ambientais do seu ecosistema. Por exemplo, alivian o estres hidrodinámico atenuando as correntes e ondas, reducen os niveis de sedimentos en suspensión e como consecuencia melloran as condicións de luz e, por último, aumentan a concentración de nutrientes dispoñibles para as especies que alí se alimentan.

Para atender ás necesidades da poboación humana prevista para o 2050, considérase nece-



Representación esquemática dun zosteral



Representación da distribución das dúas especies de *Zostera* na praia de Sada: en cor escura, *Z. noltii* e en cor clara, *Z. marina*.

sario un aumento do 50% de peixes e invertebrados (FAO, 2010); isto requirirá apoiarse nos ecosistemas mariños e costeiros que incrementarán a produtividade da pesca. No caso da ría de Sada, a súa importancia é tal, que unha redución destes hábitats levaría cara a unha importante reducción da súa capacidade produtiva e por conseguinte un duro golpe ao noso fráxil sector pesqueiro.

No concello de Sada podemos atopar praderías compostas por dúas especies; *Zostera marina*, na súa zona máis profunda, e *Zostera noltii*, nas zonas máis someras e lamacentas e unicamente emergidas durante as baixamarés. Trátase de plantas perennes e a súa época de reproducción vai dende o final da primavera aos meses do verán.

Aparecen en arribazóns moi frecuentemente e o seu aspecto é como o dunha herba. No caso das dúas especies que podemos atopar en Sada, ambas son moi semellantes entre si, e comparten o espazo en moitas ocasións. Unha pequena diferenza é que *Zostera noltii* é un pouco máis estreita. En Galicia ten varios nomes comúns, entre os más usados estaría “cebado”, “zebra” ou “xebre” e “argazo” ou “algazo”. Podemos atopala facilmente na praia de Sada, o

que lle confire en parte ese tan característico cor verde nas horas de marea baixa, e noutros recunchos da nosa ría.

Vai collar o gasto
c' un sacho e c' un cesto,
o gasto das bestas,
dos homes e cerdos,
e mais para estrume
o golfe mareiro,
a xebra e argazo,
o bocho e verdello.

P. SARMIENTO



www.extremmarine.org.uk

O TRANVÍA

Quijote

Imaxino que xa non haberá ningún sadense que houbese coñecido a Farruco de Piñeiro, un rapaz miúdo e avivado, da parroquia de Meirás, de quen meu avó tenme contado máis dunha historia.

Farruco naceu nos albores dos gloriosos anos vinte, pero a súa vida non principiou, por certo, moi ateigada de agasallos. A nai morría por mor do seu nacemento e, inda que o pai coincidouno o mellor que soubo, naquel fogar humilde no que caera non había moitas sobras das que se aproveitar.

Como vivían nunha casa illada, Farruco foi un neno sen moitos amigos cos que xogar, polo que a natureza desenrolou nel fortes doses de

observación. Sempre andaba a argallar nos niños dos paxaros, nos buracos de todo canto bicho atopaba na terra, e non quedaba can, gato, conexo, galiña ou calquera animal que se achara, que nos saíra escaldado dos seus atravesados experimentos.

Por seres soamente dous na casa, Farruco tivo, dende moi cativo, que axudar a facer as tarefas do fogar. Mais con todo o seu pai, que, sendo labrego, tiña moito que arranxar no campo, limpaba a casa, facía de comer, pasaba o ferro e mesmo cosía, ou remendaba calcetíns con aqueles ovos de madeira tan feiticeiros. El, daba de comer aos porcos, muxía a vaca, lavaba os charros e facía tódalas cousas que calquera neno probe facía nas casas das aldeas... menos ir a es-

cola. —“Non se pode ir folgar a escola cando hai tanto que arranxar na casa!”— Dicían decotío aquelas xentes maiores e analfabetas. Farruco, pensaba que verdadeiramente co que tiña perdido moito o tempo era pastando as bestas.

Xa coñecía, pola súa propia experiencia, todos os segredos da vida cotiá, pero esquecía algo más... Quería saber das cousas que lle tiña falado o crego, e botaba de menos non poder ler aqueles fermosos libros cheos de debuxos que ollaba na vila. Por iso, aínda que tiña un bo anaco camiñando, encantáballe atopar calquera pretexto polo que ter que baixar ata Sada. Alí sentíase outro neno. Ver todas aquelas vitrinas ateigadas de tentacións (aínda sabendo que non haberían de ser para el), facíano revivir. Acostumado a caldo de cote, patacas, touciño e como moita delicia: unha mazá asada, os doces da Pastelaría “Del Valle” semellábanlle de outro



“Sempre andaba a argallar nos niños”.
Orixinal de M. Suárez de Concha

"os doces da pastelería Del Valle".
Orixinal de M. Suárez de Concha

mundo. Sempre quedaba alí pegado ao cristal do escaparate, cos ollos appurrados, imaxinando cal de aqueles pasteis escollería. A dona, a señora Amparo, compadecíase e saía ata a porta para ofrecerlle un. Claro que tan só lle daba dos de: "de a perra", mais aquilo era unha festa para Farruco que ben o agradecía, a pesares de que, avergoñado, saíse correndo case sen das as grazas.

Un bo día, seu pai díolle de súpeto: —"Colle o xabró que ímonos bañar ó río para quedar ben limpos. Temos de poñer a roupa das festas e baixar a Sada, que din que chega o Tranvía"— Abofé que aquilo sorprendeulle moito, pois, coma non fora por ir a feira, era ben raro que deixaran o labor... e menos para ir vagar.

As veces semella coma se o destino artellara os camiños ó seu xeito...!

O día da chegada do tranvía a Sada, marcaría un antes e un despois na vida de Farruco. Dende entón non podería ir a vila e pasar sen velo. Quedaría gravado para sempre no seu recordo ese día de barafunda, cos balcóns e as rúas cheas de xente recibindo aquel xigante con rodas. Endexamais vira tanto señorito xunto. Baixaban daquel vagón ateigado, moi estirados eles, cuns traxes escuros e zapatos de charón ben relucientes. Todo o mundo mostrábase encandeado con aquel acontecemento. Os comentarios, que rulaban sen acougo, éranche do máis variado e absurdo que se poda pensar: que se aqueles homes ían traer a república, ou que se aquel Tranvía levábache ata América...

O xeito de poder chegar a América subido naquela modernidade, como escoitara, espertou en Farruco o desexo irrefreable de facer dito viaxe, ata que mesmo se converteu nunha obsesión. Agora esquecía o labor de continuo. Eran constantes os enfados do seu pai polas falcatrudas que facía, por mor de ir ver como partía cara América aquel carroaxe máxico. Cerraba os ollos e víase sentado no banco dun tranvía que rodaba por enriba de raís brancos. Un tranvía que cruzaba o Atlántico nas nubes dun ceo azul,



M. Suárez de Concha - 14 -

mentres o sol, agarimoso, escintilaba o pendurado movemento daquela estrutura. Logo, ía baixando vagaroso ata parar na estación dunha illa chea de palmeiras e longas praias de area branca. Alí, uns rapaces negriños recibían con moi ta ledicia. Ían case nus, mais polos grosos colares de ouro cos que se adornaban, xa se vía que non eran fillos de pobre. Axiña, levábanlo ata un inmenso palacio de cúpulas douradas onde vivía o señor de todo aquilo que estaba esperándoo. Sentábanse a xantar, e unhas fermosas bailarinas danzaban para eles e servíanllas os mais deliciosos manxares que se poida imaxinar. Pero curiosamente, xamais as súas fantasías voaban máis aló daquel luxoso salón. O empurrón de alguén, o bruído dalgunha besta ou calquera outra chamada ás tarefas, sempre rompía o seu di-vagar nese intre. Desexaba tanto que o soño se fixera realidade... Sen luxos, ni bailarinas, nin nada extraordinario! Só pedía poder subir no tranvía e chegar a América, coma aqueles veciños que vía marchar cas maletas. Aínda que non comprendese como se ían sen ganas, apoucados e chorando, se decontino escoitaba que América

era a terra das oportunidades. Ademais, el tiña comprobado como algúns tornaran ben contenus e feitos uns cabaleiros.

Era visto que aquel neno non nacera para ser labrego!

Ao dono da libraría Castañeira, non lle pasou desapercibido o cativo que de cando en vez parábbase moito tempo ollando os libros que tiña expostos. Un día díxolle que pasara e follease neles canto quixese. Dende aquelas Farruco non so desexaba tornar axiña a vila para ver o tranvía, tamén por ter de novo entre as mans aqueles fermosos libros cheos de debuxos. O libreiro foi colléndolle cariño e dáballe pena, vendo o interese que puña, que nos soubera ler. Foi entón a falar co pai del, pero, a pesares de canto puido contarlle e mesmo fantasiar, non foi quen de apealo da súa teimosía: —O neno non pode ir folgar a escola!— De tal xeito, que as cousas quedaron como estaban.

Pero o libreiro non ía a renderse. Coñecía a unha xove moi disposta que estudaba para mestra e foi canda ela. Contoulle todo o que puido daquel neno avivado que habían de axudar, e Francisca (que así se chamaba) encandeouse co reto que lle traía seu amigo. Aquela muller púxose a dispor de calquera anaco de tempo dos que o pequeno puidera ter, e pouco a pouco foille aprendendo letras e contas. De tal xeito que Farruco converteuse no primeiro alumno da que (non sen avatares), chegaría a ser no futuro unha ben querida mestra coñecida como: “Pancha”. Pero por mor dos atrancos, e como o tempo non perdoa, xa tiña cumplidos os catorce anos cando conseguiu domear os números e ler de corrido.

No camiño grande de Fontán, unha sociedade de emigrantes que viñan de Nova York, tiña aberto unha nova e fermosa escola. “Pancha” pensou que alí tería a mellor educación posible o seu alumno e foi falar cos tales colegas. Polos anos que tiña o neno e mailas súas dificultades de horario, custoulle moito á Mestra atinxirlle un oco naquela nova escola, mais foi quen de arranxalo. Farruco aprendía decontado. Aínda que dispuña de menos horas de estudio, obtiña mellores resultados que calquera dos seus compañeiros. Pronto fíxose querer, e puido compartir longos encontros con aqueles emigrantes que falaban de seguido das súas vivencias en Nova York. El escoitaba pasmado as cousas que contaban da cidade dos “rasca-ceos”. Cerraba os ollos e, como charetas

da súa fervente imaxinación, espallábanselle, no inmenso foncho abovedado do seu ensimesmamento, as más alucinantes imaxes que ninguén puidese adiviñar.

Obstinadamente, e ca irremediábel resignación do pai, Farruco foi dándolle máis horas ó estudo que as tarefas do campo. Pero, cando non pasaran nin tres anos dende o seu ingreso na escola, un bo día desapareceu. A ninguén dixo nada. De ninguén se despediu. Soamente ao revisor do tranvía, aínda que non estaba moi seguro, parecíalle recordar ver subir a un rapaz cunha maleta (o día que desaparecera), no primeiro viaxe da maña cara A Coruña. A Garda Civil e todos os veciños, buscárono ata nos máis insospeitados recunchos sen ningún resultado positivo. Endexamais nada se volveu a saber de Farruco. Aínda que o cura párroco de Meirás algo habería de saber, penso eu, pois o pai desabafábase moito as tarde-noites que lle viña ler unhas cartas que, se me antolla, poderían ser del. Ademais cando xa non foi quen de carretar máis saudade no corpo e finou, non foi soterrado coma un probe. Alguén mandara cartos ó crego cos que había de facerlle un panteón para cando morrese. Logo nunca houberon de faltar flores na súa tumba. O caso é que co falecemento do párroco, foise tamén, coma un segredo de confesión, calquera rastro posible de Farruco.

A verdade é que cando o tempo pasa vanse desvanecendo os sentimentos. Soamente agachamos no recodo aquilo que máis feriu o noso corazón, para ben ou para mal.

Pero as historias as veces repítense!

Din que na asociación de sadenses en Nova York souberan dun mozo que chegara alá, desde A Coruña, nun barco de carga e andara durmindo nas rúas. Polo visto, cando foron buscalo para axudarlle, ninguén o atopou e nunca máis souberon del.

Algúns vellos, meu avó entre eles, falaban dun home branco con fillos mulatos que tenido polas festas da vila e paraba na casa do crego de Meirás. E din que un día, dende o púlpito, contou a historia dun home que chegou a una illa e que co tempo sería o xefe de aqueles salvaxes de raza negra. Claro que, segundo eles, falaba de evanxelización nunha desas fermosas parábolas que tan ben explicaba o párroco. Pero a mi ninguén me afasta de que o crego algo calaba sobor de Farruco.

MOBILIDADE EXTERIOR

Vanesa Santiago Vázquez

Marchaches, como outros tantos,
esperanzado, de morriña ateigado,
das costas deste mar que ondea estraño
por perderte a ti, e a outros tantos.

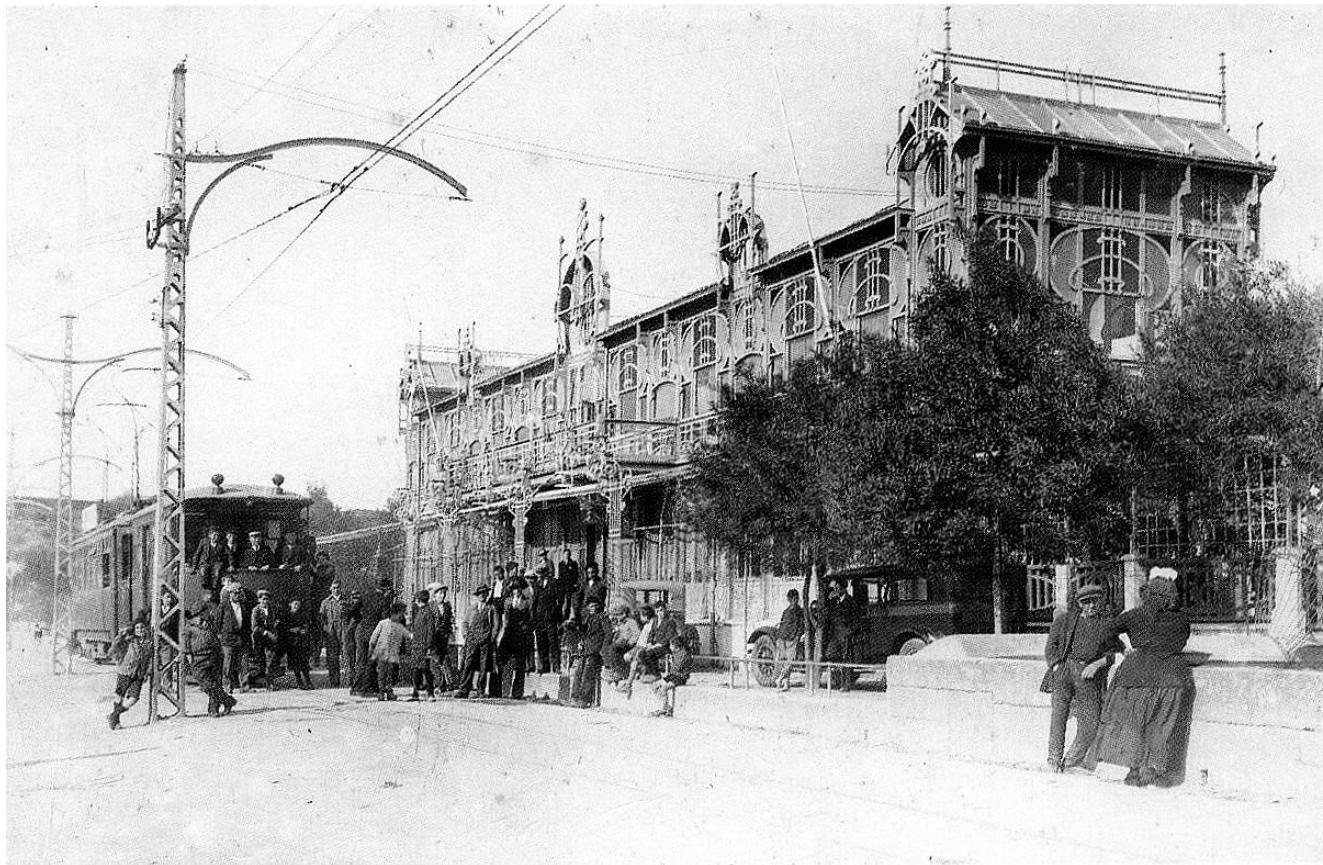
Non cansaches de levar mundo adiante
a túa palabra que foi fermentando
sabedoría que en falta imos botando
 ancorados a esta terra, emigrante.

Soportamos acotío as burlas deles,
os que nunca marchan forzosamente
desta terra nosa que é súa ano tras ano
 dado que a abandonamos mainamente,
con títulos e sen cartos, tan abraiados...

Como ferida aberta, novamente
desangrándonos neste pasado presente.
Onde vas? Regresa! Este é o teu fogar!
Dende a punta do faro agardo o abrente
e sei que un día, Ramón, has de voltar.



A IMAXE COMENTADA



A Terraza nos anos 20. Fondo fotográfico Memoria de Sada (CeMIT Sada)

Unha das páxinas más interesantes da historia da arquitectura moderna en Galicia, é aquela que corresponde á construcción de quioscos e pavillóns levantados nas dúas primeiras décadas do século XX e que se situaban en zonas de recheo gañadas ao mar nas cidades costeiras como A Coruña nos Xardíns de Méndez Núñez, onde van xurdir este tipo de instalacións.

É aquí, nos Xardíns de Méndez Núñez onde se instala A Terraza no ano 1912, obra do arquitecto Antonio López Hernández, que durante anos foi cafetería e café cantante. No ano 1922, A Terraza é trasladada desde A Coruña a Sada. A persoa que fixo isto posible foi o Sr. Manuel Zapata Montero, importante empresario sadense naquela época. Logo de anos, A Terraza pasou do Sr. Zapata á familia Fariña, primeiro con Francisco Fariña, logo os seus fillos e hoxe en día os seus netos.

A Terraza foi instalada no centro de Sada na Avenida da Mariña. Para acceder a ela había unhas escaleiras á fronte en forma de media lúa, que eran famosas e onde todos querían facerse a foto. As reixas eran bonitas e o mesmo o peche. Houbo un tempo que había mesas e cadeiras baixo a parra. Hoxe en día ten dúas escaleiras laterais. Unha vez dentro do edificio, á esquerda está a cafetería e á dereita o Restaurante. As dúas plantas do edificio comunicáanse a través dunha escaleira interior e centrada fronte á entrada principal, que se divide en dúas escaleiras laterais a partir dun descanso. Na parte superior organizábanse bailes e tamén banquetes. Como restaurante, é o máis antigo de Sada e o único que podía acoller banquetes de voda. Foi famoso na súa época e ten máis de 90 anos de antigüidade. A súa carta era variada e a súa especialidade era a “tortilla a la Terraza”.

memoriadesada.com

NOVAS DOUTRO TEMPO

HAI 100 ANOS

El tranvía a Sada. Una reunión importante

El las torres de Meirás, posesión de la condesa de Pardo Bazán, se reunieron hace días varios significados vecinos de aquellas cercanías y los de la Coruña que por allí tienen sus quintas, con el objeto de cambiar impresiones acerca del proyecto de tranvía eléctrico a Sada.

A la reunión asistió también el gerente de la Compañía de Tranvías Sr. Agudín, quien explicó a los allí congregados los dos proyectos de tendido de la vía: uno por Osedo y el otro por Mosteirón.

Todos los reunidos acogieron con gran entusiasmo el proyecto de ampliación de la línea, por los innumerables beneficios que reporta para la comarca de las Mariñas, comprometiéndose muchos de ellos a suscribirse con importantes cantidades para que la realización del proyecto sea un hecho.

Como único acuerdo se adoptó el de pedir a la empresa que se decida por el proyecto que pasa por Mosteirón, por ser el lugar que comprende mayor número de vecinos y el de más fácil comunicación para las muchas casa de campo que hay por aquellos lugares.

(*El Noroeste*, A Coruña, 13/08/1914)

HAI 90 ANOS

Una revista

Se anuncia la próxima publicación en esta villa de una revista titulada "Mariñana".

Al frente de la misma se pondrán prestigiosos jóvenes sadenses ventajosamente conocidos en el campo de las artes y las letras.

(*El Ideal Gallego*, A Coruña, 17/10/1924)

Buena medida

Por orden gubernativa, el domingo pasado la guardia civil ordenó el cierre de tabernas y bailes públicos a las nueve de la noche. Fue cumplida con gran rigor tan buena medida, sobre todo la de las tabernas.

(*El Ideal Gallego*, A Coruña, 06/11/1924)

HAI 80 ANOS

Fallecimiento de un artista popular

El día 11, ha dejado de existir en esta villa, a los 70 años de edad, don Juan López Calvo, conocidísimo en toda la provincia por el sobrenombre de "El Panchón".

Desde su infancia, había mostrado una magnífica vocación para la música a la que se dedicó, siendo considerado en sus buenos tiempos como uno de los mejores ejecutantes de Galicia en [...] el clarinete.

Dirigió muchos años una banda popular casi compuesta por hijos y nietos del finado, entre los cuales sobresalen dignos sucesores del prestigio del progenitor.

En concursos de bandas efectuados en diversos lugares de la provincia, obtuvo varias veces el primer premio en la plaza de toros de la Coruña, entre catorce colectividades y ejecutando "Negra sombra" y "Alborada" de Veiga, que bordaba en su instrumento, y contagiaba la belleza de nuestra música a sus compañeros y oyentes.

Se dedicaba alternativamente a la agricultura y últimamente a enseñar a jóvenes y constituir agrupaciones [...].

Su entierro efectuado el 12, a las cuatro de la tarde, constituyó una gran manifestación de pesar, siendo conducido a la última morada por cuatro discípulos suyos [...].

(*El Pueblo Gallego*, Vigo, 16/11/1934)

Obras municipales; nuevo lavadero

Se ha dado fin a las obras de construcción del lavadero público, que por acuerdo de la Corporación municipal se construyó en la calle de la Laguna.

Este lavadero que ya está abierto al público, era de gran necesidad y está construido en inmejorables condiciones.

Se le ha cubierto para el objeto a que se destina para mejor comodidad, por lo que nos complacemos en hacer pública nuestra enhorabuena a todos los señores que integran la Corporación municipal. La obra fue llevada a efecto por el competente maestro de obras nuestro buen amigo Elisardo Abruñedo Arévalo.

(*La Voz de Galicia*, A Coruña, 28/12/1934)

MEMORIA DE ACTIVIDADES

Marisa Naveiro López

A A.C. Irmáns Suárez Picallo segue na súa andaina, que cada día fai que máis xente nos siga e participe das nosas actividades e é grazas a esa xente que o ánimo non so non decae senón que vai *in crescendo*.

Desde o pasado mes de abril cando, como todos o **14 de abril**, realizamos a ofrenda floral no monumento ás vítimas da represión franquista en Sada, continuamos coas seguintes actividades:

Seguimos o 25 de abril presentando o nº 8 de ***Areal***, na capela de San Roque. Alí vemos o documental ***Luísa Villalta: Paixón e compromiso***, realizado por Xosé Seoane no 10º aniversario do seu pasamento, coa actuación de Xurxo Souto, quen fora tamén amigo de Luísa, que nos dou unha volta pola comarca coruñesa e rematou facéndonos cantar a todos o *Grândola vila morena...* como non podía ser doutra forma.

Na sede da RAG Presentamos, o 28 de abril, o libro ***A idea na palabra. Textos e do-***

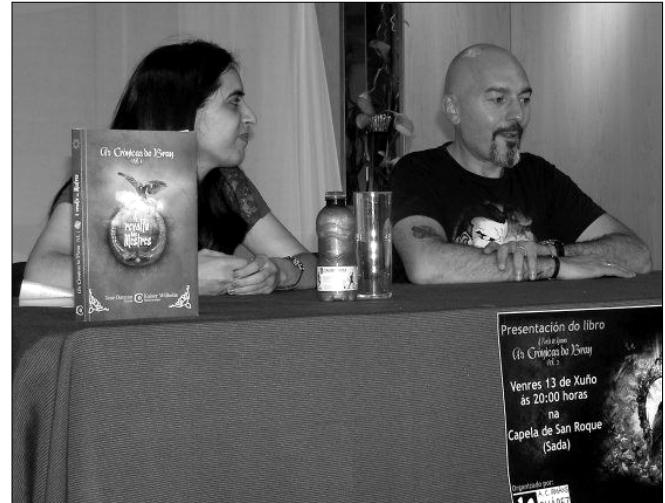


Xurxo Souto na presentación do nº 8 de *Areal* / Presentación do libro *A idea na palabra. Textos e documentos recuperados*, de Lugrís Freire, na RAG / Charla de inauguración da exposición *Arquitectura modernista en Sada* / Integrantes da Asociación co editor e escritor chileno Gonzalo Contreras.





Dúas imaxes da actuación do Coro de Casa Galicia de New York en Sada / Presentación da novela fantástica de Xosé Duncan *A porta de Annwn*.



cumentos recuperados, de Manuel Lugrís Freire, editado pola nosa Asociación con motivo do 80 aniversario da toma de posesión de Lugrís como presidente desta entidade. Contamos coa presenza do seu presidente, Xesús Alonso Montero.

Xosé Duncan presenta o 13 de xuño, na capela de San Roque, o seu libro *A porta de Annwn*, segunda parte da trilogía de *As crónicas de Bran*. Cómpre sinalar que se trata dunha serie de aventuras e fantasía épica, en galego, editada por Contos Estraños. O primeiro volume publicouse o ano pasado co título *A revolta dos Mestres*.

En xuño visítano o editor e escritor chileno Gonzalo Contreras, falándonos o día 27 de *La*

cultura con Allende, que é o título do libro que presenta tamén na capela.

No mesmo lugar celebrouse o acto de inauguración da exposición **Arquitectura modernista en Sada**, no marco da Feira Modernista. Con esta exposición, elaborada por Manuel Pérez e Carme Gratacós, con fotografías de Adela Ríos, Marisa Naveiro, Vanesa Santiago e Memoria de Sada, quérrese difundir o legado urbanístico que existe no noso concello así como o desaparecido, co fin de crear conciencia cidadá e pór en valor estas edificacións. Os paneis ocuparon durante varios días a rúa Linares Rivas.

Moncho do Orzán é embaixador en agosto do **Coro de Casa Galicia de New York**, con-

vidados de Cántigas da Terra. Actúan na Casa da Cultura de Sada acompañados de varios músicos galegos. A boa música encheu o auditorio e os que alí estivemos gozamos moitísimo con este evento.

Tamén no mes de agosto unha delegación da Asociación participou en Nós, no **día de Galicia Mártir**, conmemorando o asasinato de Alexandre Bóveda.

Continuamos coas visitas internacionais. Desta vez é a escritora e investigadora arxentina Nora Strejilevich que, convidada pola nosa asociación, vén presentar o seu libro ***Una sola muerte numerosa***, onde testemuña a súa propia experiencia como vítima da ditadura arxentina. Ademais de en Sada, organizamos actos na

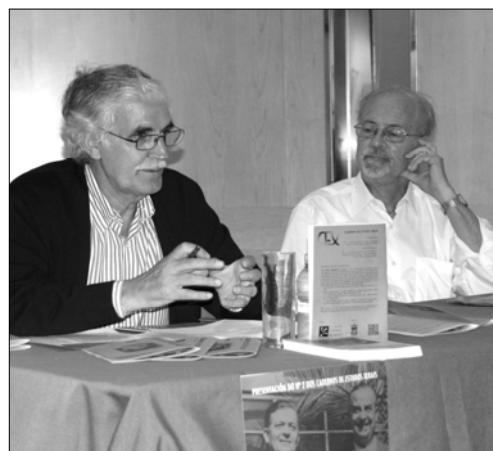
facultade de Xerografía e Historia de Compostela, na Biblioteca Rialeda de Oleiros e en Portas Ártabras, na Coruña.

O venres 26 de setembro presentamos na Capela de San Roque o nº 2 dos *Cadernos de Estudos Xerais*, **"De Galicia a Chiloé: 'Chile a la vista' de Eduardo Blanco-Amor"**, coa presenza do autor, Luís Pérez Rodríguez, e do escritor José-M^a. Monterroso Devesa.

Por último o pasado 2 de outubro participamos en **Os xoves da rúa Tabernas**, na Casa Museo Emilia Pardo Bazán. Manuel Pérez Lorenzo deu unha magnifica charla sobre Ramón Suárez Picallo na que ilustrou con textos de Ramón as pasaxes da súa vida, conmemorando o seu 50 cabodano (1964-2014).



Integrantes da Asociación coa escritora arxentina Nora Strejilevich e o profesor A. Míguez na USC / Charla de N. Strejilevich en Sada / Acto na Casa Museo Emilia Pardo Bazán con motivo do 50 aniversario da morte de Suárez Picallo / Luis Pérez e José-M^a. Monterroso Devesa presentando o caderno "De Galicia a Chiloé: 'Chile a la vista' de Eduardo Blanco-Amor", da autoría do primeiro.





Rúa da Praia nº 21, 15160 Sada · A Coruña

Muelle 33

Tapas - Raciones - Terraza
Tortilla, Roco de pollo
Solomillo de cerdo
Comida para llevar

Areal
 REVISTA CULTURAL de SADA

PUBLICITE O
 SEU NEGOCIO
 NAS PÁGINAS
 DE AREAL

Siempre estás donde quieras estar

Solar
 ~ Terraza ~

Avenida del Puerto nº5 - Sada - La Coruña

PUBLICIDADE

ChicK arnoedo

Coffe BAAR

A Nosa Viña
 BAR

C/. Obra, nº 12 - 15160 SADA (A Coruña)
 Tfno.: 675 648 367

Café Bar

RÍO DA PONTE

Servimos Tapas coa consumición

c/ Sadadarea, 1
 15160 SADA

CARLIN®

- Reserva de libros de texto
- Suministros de oficina de las mejores marcas a precios inmejorables
- Venta por catálogo. Sólicitelo gratuitamente
- Servicio a domicilio para empresas sin coste
- Amplio surtido de consumibles informáticos
- Grandes ofertas en material escolar

VISÍTENOS EN SADA
 C/ Oieiros, 4
 Tel/Fax: 981 621 801

VISÍTENOS EN BETANZOS
 C/ Pintor Seijo Rubio, 17
 Tel. 981 776 431. Fax: 981 776 751

VISÍTENOS EN A CORUÑA
 C/ Entrepeñas, 4
 Tel/Fax 981 915 669

TIENDA VIRTUAL: www.carlin.es
carlin-betanzos@hotmail.com

tel. 881 883 867
 / s a d a c o f f e e 7
 @ s a d a c o f f e e 7

Sada Coffee 7

Avenida del Puerto, 25
 15160 Sada La Coruña
 (detrás de Ayudantía)

covado' anca
 fontán-sada

Floristería Zona Verde
 María Cortiñas Mourelo

c/Oza dos Ríos, 4
 15160 SADA, A Coruña

981621804 · 651417772
maria.cortinas@terra.es

PANADEROS

desde 1948

CAFE



PASTELERÍA - HELADERÍA

CARNOEDO
Chan da Aldea, 14
981 623 225

FONTECULLER
Avda. Fonteculler, 27-29
981 650 225

SADA
Rúa Pontedeume, 7
981 624 695

imprime tus documentos
a lo grande
COLOR y B/N

- Fotocopias (b/n-color)
- Impresión digital (b/n-color)
- Encuadernación (espiral/térmica)
- Plastificados
- Servicio Fax
- Material de oficina

COPITEC DIXITAL, S.L.

Plaza de la Constitución, 4 · bajo · Betanzos
tel./fax: 981 77 50 69 ·
e-mail: info@copitecdixital.com
www.copitecdixital.com



El Chiringuito

Praia de Sada - 15160 SADA
981 62 21 07

BEBES

Plaza de la Iglesia, Nº 15 Calle Chaburra, Nº 12
Telf.: 981.63.19.51 Telf.: 981.62.36.05

JUGUETES

Plaza de la Iglesia, Nº 1
Telf.: 981.62.38.78



MESÓN - RESTAURANTE
El Rincón del Abuelo
ESPECIALIDAD EN ARROCES

981 622 190
605 278 270

Praza da Pescadería, 5 - 15160 SADA (A Coruña)

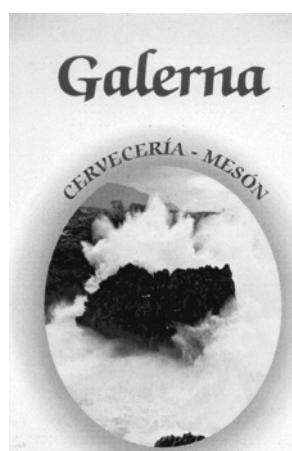


Lencería
Marichelo

República Argentina nº 15
15160 SADA
Telf. 981 62 04 18



El Sabor Extremeno
CASA DE COMIDAS,
TIENDA Y MESÓN
Lo mejor de la gastronomía extremeña!
Barrié de la Maza, 9 · Sada
Tlf. 981 622 832



Avenida del Puerto, 25 - 2
Telf.: 981 977 020
SADA

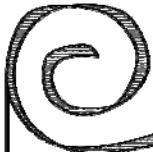


MESÓN
A MAROLA

C/OBRA 19 · SADA
Telf.: 981620157

VOCAR
Sexa cal sexa
facémola

AXENCIA DE VIAJES
a túa viaxe
Realidade
Avda. República Argentina, 24 Telf: 981 62 02 83
Fax: 981 62 14 42 15160 - Sada (A Coruña)
reservas@viajesvoar.com - www.viajesvoar.com



**PROFESORES PARTICULARES
A DOMICILIO**

E. PRIMARIA · E. SECUNDARIA · BACHARELATO

Laura I. Pita Campos · Manuel Pérez Lorenzo
LICENCIADA EN QUÍMICA LICENCIADO EN HISTORIA

680 60 99 98 / ipitacampinos@gmail.com
665 80 15 57 / perezlorenzo.sada@gmail.com

G.R.G. SADA (psicotécnico)

Tramitación de permisos de conducir e licencias...
armas, embarcaciones, animales perigoso etc.

Praciña do conde, nº 3 Bajo
15160-Sada (A Coruña)

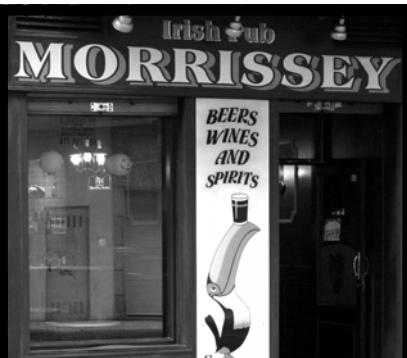


crcsada@gmail.com

Cita previa:
981620630 - 650634351

Librería **LÓPEZ**

Linares Rivas, nº 33 - 15160 SADA
Teléfono: 981 62 11 09



Avda. República Argentina 12-14 baixo
15160 - SADA



Reserve su turno
981 62 22 10
Avda. da Mariña, 56 · 15160 SADA



FRUTAS SANCHEZ

FRUTAS LEGUMBRES
VERDURAS DERIVADOS

AVDA. SADA Y SUS CONTORNOS - EDIF. SOLANA
TFNO. 981 62 42 06 - 15160 SADA (A CORUÑA)



Avda. da Mariña, 16 · 18 - Entrep. C
Tel.: 981 62 40 00 · 15160 SADA

Don Chuleton

Mesón Cerocería

Reservas: 981 62 17 98
Travesía das Delicias nº 3 - 15160 SADA



El Estanco de mi Abuela

Avda. Barrié de la Maza, 64.
15160 SADA

Tlfno: 981 62 03 39

E-mail: elestancodemabiuela@hotmail.com

INFORMÁTICA pc COSTE



Avda da Mariña nº 3 baixo dta.
15160 Sada (A Coruña)

Tlfno: 981 622 788
Tlfno/Fax: 981 622 308

sada@pccoste.es/www.pccoste.es
www.facebook.com/acadacomunicación



Albagzine



Tetería
Bar

Rúa da Obra 6 SADA (A Coruña)



Ramón Suárez Picallo, na súa segunda etapa como deputado, entrevistado en Madrid por Ribas Montenegro para a revista *Crónica* (19/04/1936).



A. C. IRMÁNS SUÁREZ PICALLO

DIRECTIVA

Presidente

Francisco A. Pita Fernández

Vicepresidenta

Marisa Naveiro López

Secretaria

Vanesa Santiago Vázquez

Vicesecretaria

Rexina Basadre Orozco

Tesoureiro

Estevo Rodríguez Liste

Vogais

Xesús Castro Vidal, Xaime Rodríguez Rodríguez, Amable Carballera Caño, Laura I. Pita Campos,

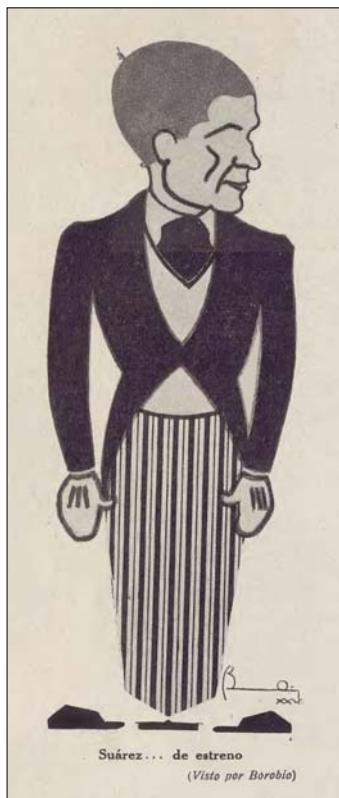
Xosé Val Díaz, David García

Pauwels, Carme Gratacós Ríus

A Comisión Irmáns Suárez Picallo nace en Sada no ano 2007 co fin de organizar un programa de actos para o ano 2008, declarado institucionalmente como Ano dos Irmáns Suárez Picallo. A partires do 2009 decídese ampliar os obxectivos e transformarse nunha Asociación Cultural. Desde entón véñense realizando actos, homenaxes e charlas sobre diversos temas, e téñense editado diferentes publicacións. Ademais, púxose en marcha un blogue en internet para a difusión das nosas actividades e de textos de autores locais.

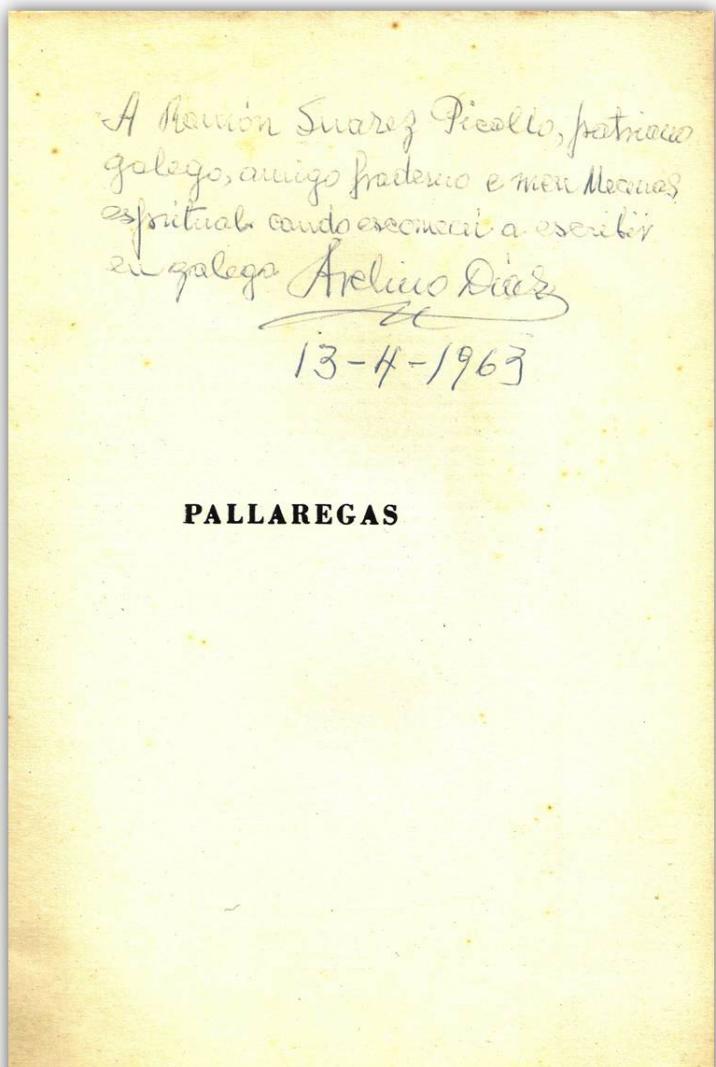
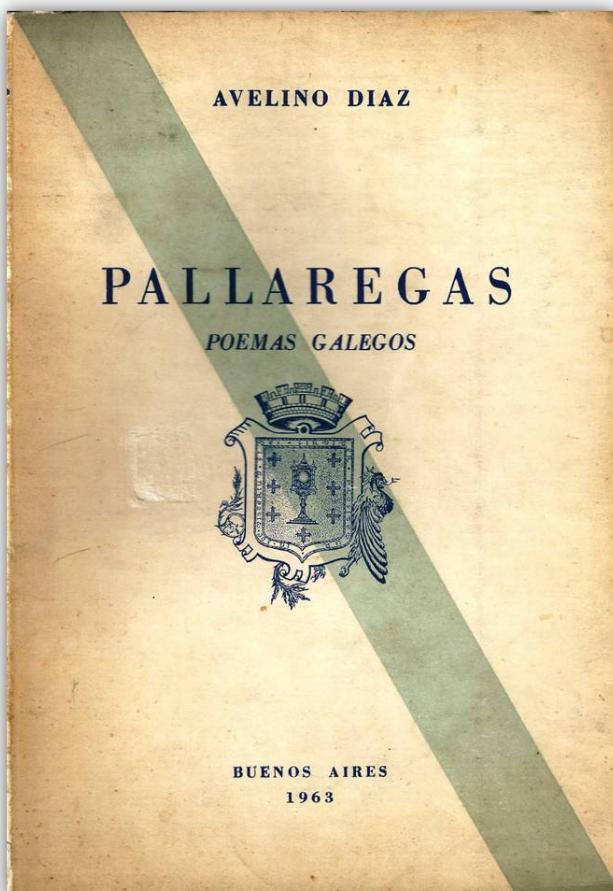
* * *

A A. C. Irmáns Suárez Picallo está aberta a incorporación de todos aqueles interesados en asociarse. Se desea facerse socio, non ten máis que cubrir o formulario que poderá atopar no noso blogue e facérnolo chegar. Se o que quere é recibir a programación das nosas actividades, pode enviar-nos a súa dirección de correo electrónico a comisionsuarezpicallo@gmail.com ou contactar connosco a través do noso grupo de Facebook ou da conta de Twitter (@acsuarezpicallo).



Suárez Picallo en varias imaxes publicadas pola revista *Céltiga* nos anos 20.

Exemplar do poemario *Pallaregas* que foi propiedade de Suárez Picallo, a quen está dedicado. Ramón regaloullo a Xosé Martínez-Romero, que, no pasado mes de setembro, cedeullo á A. C. Irmáns Suárez Picallo.





Ramón Suárez Picallo ante un traballo dos seus alumnos e alumnas
no curso de xornalismo do Centro Lucense

Fotografía cedida por R. Tenreiro Suárez

Edita



Colabora

